

**UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
DEPARTAMENTUL ISTORIA ROMÂNILOR, UNIVERSALĂ
ȘI ARHEOLOGIE**

Cu titlu de manuscris

C.Z.U: 94 (478), „1918/1940”: 373.3/.4(043.2)

CREȚU VASILE

**EVOLUȚIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PRIMAR
ȘI SECUNDAR ÎN BASARABIA
ÎN ANII 1918-1940**

611.02. ISTORIA ROMÂNILOR (PE PERIOADE)

Rezumatul tezei de doctor în științe istorice

CHIȘINĂU, 2020

**Teza a fost elaborată în cadrul Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie,
Universitatea de Stat din Moldova**

Conducători științifici:

**PALADE Gheorghe, doctor în istorie,
conferențiar universitar**

**PETRENCU Anatol, doctor habilitat în istorie,
profesor universitar**

Referenți oficiali:

1. **ȘIȘCANU Ion**, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, Institutul de Istorie, MECC;
2. **NOROC Larisa**, doctor în istorie, conferențiar universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”.

Componența Consiliului Științific Specializat:

1. **ENCIU Nicolae**, doctor habilitat în istorie, conferențiar universitar, Institutul de Istorie, MECC – *președinte*;
2. **XENOFONTOV Ion Valer**, doctor în istorie, conferențiar universitar, USM – *secretar*;
3. **PASAT Valeriu**, doctor habilitat în istorie, academician, Institutul de Istorie, MECC;
4. **URSU Valentina**, doctor în istorie, conferențiar universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”;
5. **BURLACU Valentin**, doctor în istorie, conferențiar universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”.

Susținerea va avea loc la 16 ianuarie la ora 15.00 în ședința Consiliului Științific Specializat D 611.02-130, din cadrul Universității de Stat din Moldova, mun. Chișinău, str. A. Mateevici, 60, MD-2009, Republica Moldova, blocul IV, aula 222.

Teza de doctor și rezumatul tezei pot fi consultate la Biblioteca Universității de Stat din Moldova (str. A. Mateevici 60) și pe pagina web a ANACEC (www.cnaa.md).

Rezumatul a fost expediat la 13 decembrie 2019.

Secretar științific al Consiliului Științific Specializat:

XENOFONTOV Ion Valer, doctor în istorie,
conferențiar universitar

Conducător științific:

PETRENCU Anatol, doctor habilitat în istorie, profesor universitar

Autor:

CREȚU Vasile

Repererele conceptuale ale cercetării

Actualitatea și importanța problemei abordate. Instruirea este un proces apărut odată cu conștientizarea de către om a propriei existențe, constituind în sine un proces de transmitere din generație în generație a experienței acumulate de veacuri. Astfel, ea marchează apogeul spiritualității unui popor, sintetizarea credințelor, practicilor, cunoștințelor despre lume, cât și modul de comportare în societate, respectul față de generațiile precedente. Anume de calitatea și amploarea procesului de instruire depinde viitorul unei națiuni și al culturii sale.

Odată cu apariția statelor naționale, se impune tot mai insistent problema unei școli naționale, chemate să realizeze una din cele mai grele, dar nobile sarcini – pregătirea tinerii generații. În această ordine de idei, constituirea unei școli românești unice nu a fost posibilă mult timp, fiind cauzată de o serie de factori de ordin social-economic și politic. Această realizare a devenit posibilă doar după Marea Unire de la 1918. Anume învățământul a fost acel domeniu prin care s-a manifestat politica culturală a autorităților școlare centrale și locale în Basarabia pe tot parcursul perioadei interbelice.

Actul Unirii a constituit un moment de cotitură în dezvoltarea social-economică și politică a Basarabiei în componența României, a pus temelia unor mari transformări în domeniul culturii spirituale, în primul rând s-au creat condiții optime pentru organizarea școlii naționale românești, care a marcat pe parcursul dezvoltării sale un șir de tradiții specifice. Trebuie remarcat că primele transformări în domeniul învățământului național au fost îndeplinite încă în vara și toamna anului 1917 în contextul mișcării de eliberare națională. Unirea de la 27 martie 1918 a determinat radical schimbările în viața spirituală și, în primul rând, în domeniul învățământului. Formarea statului național-unitar român a conturat spre rezolvare probleme noi, legate de necesitatea formării cadrelor corespunzătoare unei economii situate pe coordonate noi de dezvoltare, legate de cerințele organizării administrative, ale activității sociale, politice și culturale.

Actualitatea temei cercetate este determinată de necesitatea de revalorificare și punere în lumină a unui fenomen mai puțin cercetat, falsificat și neglijat în istoriografia sovietică, ce ține de învățământul primar și secundar din Basarabia interbelică, elaborând un studiu inedit cu privire la această perioadă și conturând unele idei, venite din rădăcina anilor trecuți, utile pentru învățământul actual.

Astăzi istoria învățământului necesită o nouă interpretare, grație schimbărilor ce se produc în sistemul educațional din Republica Moldova, atât în învățământul primar și secundar, cât și în învățământul superior. Considerăm că e necesară o abordare veridică, obiectivă a evenimentelor, relevând punctele slabe și forte ale procesului de învățământ la etapa anilor 1918-1940, pentru a evita oscilarea dintr-o extremitate de concepții în alta și pentru a scoate în evidență acele frumoase tradiții

ale școlii naționale, care sunt atât de necesare azi, când se pune problema reorganizării învățământului național în conformitate cu standardele internaționale, cu Procesul de la Bologna.

Scopul și obiectivele lucrării. *Scopul cercetării* consistă în analiza multiaspectuală a evoluției învățământului primar și secundar din Basarabia în anii 1918-1940 ca parte componentă a învățământului românesc, din perspectiva noilor date arhivistice și științifice.

Pentru realizarea scopului enunțat, au fost stabilite următoarele **obiective**:

1. analiza istoriografiei ce ține de învățământul primar și secundar din Basarabia și prezentarea surselor documentare;
2. studierea procesului de naționalizare a învățământului primar și secundar, de pregătire a primelor cadre didactice pentru școlile primare și secundare;
3. cercetarea procesului de organizare și desfășurare a cursurilor pedagogice pentru învățământul primar și secundar, pe parcursul anilor 1917-1921;
4. oglindirea reformelor în domeniul învățământului primar și secundar ce au fost îndeplinite în perioada interbelică;
5. aprecierea rolului comitetelor școlare în procesul de edificare a localurilor de școli primare și secundare între anii 1918-1940.

Cadrul cronologic al investigațiilor cuprinde anii 1918-1940. Totodată, pentru a oferi cercetării o coerență logică în relevarea evenimentelor, pentru a analiza în ansamblu procesele de naționalizare a învățământului, care s-au început încă din anul 1917, am considerat necesar să extindem limitele cronologice, prezentând o retrospectivă a stării învățământului (de la Basarabia țaristă la cea românească).

Cadrul geografic al cercetării noastre vizează Basarabia, spațiul cuprins între râurile Prut și Nistru, fiind depășit doar atunci când era necesar de a face o serie de comparații importante pentru elucidarea unui tablou general legat de nivelul știutorilor de carte din Basarabia între anii 1918-1940 și cel din alte provincii românești.

Metodologia cercetării științifice. În investigația noastră am utilizat, la diferite etape de cercetare, următoarele metode:

- *analiza* documentelor arhivistice și statistice, monografiilor, legilor, memoriilor cu privire la învățământul primar și secundar din perioada interbelică;

- *metoda descriptivă* (la descrierea și stabilirea transformărilor, proceselor de renovare, activităților de reformare a învățământului din Basarabia interbelică);

- *metoda comparativă* (la stabilirea știutorilor de carte moldoveni în comparație cu minoritățile etnice și, pe de altă parte, a știutorilor de carte din Basarabia și a celor din alte provincii românești);

- *metoda statistică* (ca mijloc de informare privind evoluția școlilor primare și secundare în Basarabia, cât și a numărului elevilor școlarizați pe perioade, numărul celor care au abandonat școala primară, numărul celor neșcolarizați etc.).

Având în vedere caracterul complex și multilateral al temei cercetate, gradul de studiere și abordare istoriografică, au fost folosite o serie de principii metodologice, cum ar fi: *principiul științific*: evenimentele au fost analizate din punct de vedere științific, așa cum au derulat în realitate; *principiul istorismului*: evenimentele și fenomenele au fost studiate în procesul apariției și dezvoltării lor în strânsă legătură cu condițiile istorice concrete; *principiul dialecticii*: procesele au fost cercetate în succesiunea producerii lor, urmărindu-se explicarea cauzei și a efectului; *principiul obiectivității*: care ne obligă ca cercetarea să fie coerentă, logică, să fie conformă cu realitatea obiectului supus cercetării, ca rezultatele cercetării să fie expuse într-un limbaj clar și precis. În spiritul aceluiași principiu am ignorat subiectivismul în selectarea, prezentarea și interpretarea faptelor; *principiul demonstrației*: orice informație ce rezultă din activitatea de cercetare științifică a unui obiect trebuie demonstrată și argumentată dacă este adevărată; *principiul utilității*: potrivit căruia activitatea de cercetare științifică ce urmează a fi întreprinsă să aibă o utilitate atât teoretică, cât și practică a rezultatelor obținute. Am urmărit scopul ca investigația științifică să aibă un caracter de noutate și de originalitate, reprezentând astfel o contribuție eficientă în domeniul științei istorice. Prin urmare, metodele utilizate au contribuit la realizarea obiectivelor propuse, ceea ce ne-a permis la finele lucrării să venim cu anumite concluzii generale și recomandări, care au rolul de a accentua unele aspecte până nu demult necunoscute din istoria învățământului primar și secundar în Basarabia interbelică.

Noutatea și originalitatea științifică. Având în vedere că tema învățământului primar și secundar din Basarabia interbelică a fost puțin cercetată, că interpretările au fost denaturate, că autorii sovietici au neglijat anumite aspecte, referitoare la învățământul primar și secundar în anii 1918-1940, considerăm că rezultatele pe care le-am obținut - în baza valorificării documentelor din arhivele din Republica Moldova și România - constituie o noutate științifico-istoriografică. Și, totodată, ne creează temei de *reconsiderare* și *reinterpretare* a istoriei învățământului primar și secundar din Basarabia interbelică. Lucrarea constituie un prim demers în abordarea problematicii referitoare la învățământul primar și secundar din Basarabia în anii 1918-1940, de pe o poziție obiectivă, nepărtinitoare, în lumina documentelor și adevărului istoric. Originalitatea lucrării este determinată de faptul că la baza ei au stat sursele arhivistice, multe din ele introduse pentru prima dată în circuitul științific. Prin urmare, aspectul științific ține de elucidarea multiaspectuală, pluriconcepțională, complexă a evoluției învățământului primar și secundar din Basarabia în perioada anilor 1918-1940, de valorificarea surselor documentare, privind școala primară și

secundară din Basarabia, care era absolut rusificată până în anul 1917, de studierea și sistematizarea izvoarelor arhivistice cu privire la primele acțiuni de naționalizare a școlii basarabene, întreprinse de autoritățile școlare și guberniale încă până la Unire.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă. Sub aspect teoretic studiul este important prin faptul că revalorifică analiza și descrierea problemelor ce țin de învățământul primar și secundar din Basarabia interbelică, care au fost mai puțin cercetate, mai puțin elucidate sau interpretate unilateral, denaturate/falsificate (în perioada postbelică) prin prisma ideologiei sovietice. Teza contribuie la înțelegerea și conștientizarea trecutului istoric al Basarabiei din anii 1918-1940, la cunoașterea modului de organizare și activitate a sistemului educațional din perioada dată; care au fost, în domeniul respectiv, succesele obținute și neajunsurile.

Teza de doctorat poate servi drept sursă de analiză a învățământului primar și secundar din Basarabia în anii 1918-1940. Rezultatele cercetării pot fi utilizate la elaborarea lucrărilor privind învățământul primar și secundar în Basarabia interbelică și procesul de naționalizare a învățământului primar și secundar în anii 1917-1922. Considerăm că rezultatele cercetării pot fi utile la elaborarea manualelor școlare de Istorie a Românilor în gimnazii și licee, pot servi ca sursă de referință atât la scrierea tezelor de licență, de masterat și de doctorat, cât și la elaborarea cursurilor în domeniul învățământului.

Problema științifică soluționată. Rezultatul obținut care contribuie la *soluționarea unei probleme științifice importante* constă în *fundamentarea sub aspect științific și metodologic* a procesului de naționalizare a învățământului primar și secundar, de pregătire a primelor cadre didactice, de edificare a localurilor de școli în baza valorificării documentelor arhivistice, datelor statistice, memoriilor etc. din perioada cercetată, *fapt ce a avut ca efect* relevarea stării învățământului din perioada țaristă și creșterea considerabilă a numărului de școli, a numărului de elevi (băieți și fete), care au fost școlarizați ca rezultat al îmfăptuirii reformelor realizate în conformitate cu legislația nouă românească.

Aprobarea rezultatelor științifice. Lucrarea a fost elaborată în cadrul Facultății de Istorie și Filosofie a Universității de Stat din Moldova, fiind discutată în ședința Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie. Teza a fost examinată, aprobată și recomandată spre susținere în ședința Seminarului Științific de Profil 611.02 Istoria Românilor (pe perioade) din cadrul Universității de Stat din Moldova la data de 18 ianuarie 2019 (proces-verbal nr.1).

Unele compartimente ale tezei de doctorat le-am expus în cadrul următoarelor conferințe și reuniuni științifice : 1) *Situația în domeniul învățământului în Basarabia de la 1812 până la Unire*. În: Materialele conferinței științifice internaționale: „200 de ani de la geneza problemei Basarabiei. Aspecte social-politice, economice și culturale”. Chișinău: UST cu sediul la Chișinău, Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM, 2012; 2) *Construcția lăcașelor școlare secundare în Basarabia după*

Unire. În: Materialele conferinței științifice internaționale: „Republica Moldova între Est și Vest. Opțiunile tineretului la etapa actuală”. Chișinău: UST cu sediul la Chișinău, Catedra de Științe Sociale, 2013; 3) *Legislația română din perioada interbelică în domeniul învățământului secundar*. În: Materialele conferinței științifice internaționale: „Tineretul și globalizarea. Probleme și oportunități”. Chișinău: UST cu sediul la Chișinău, Catedra de Științe Sociale, 2014; 4) *Legislația română în domeniul învățământului primar din perioada interbelică*. În: Materialele conferinței științifice internaționale: „Evoluția mentalității tineretului în contextul integrării Moldovei în UE” dedicată aniversării de 85 de ani de la înființarea UST și a învățământului superior din Moldova. Chișinău: UST cu sediul la Chișinău, Catedra de Științe Sociale, 2015; 5) *Rolul organizațiilor social-politice în procesul de naționalizare a învățământului public în Basarabia (anul 1917)*. În: Materialele conferinței științifice internaționale: „Dialog intercultural polono-moldovenesc” culegere de studii, vol. 1. Chișinău: UST cu sediul la Chișinău, Catedra de Științe Sociale, Inst. de Asistență Soc. a Univ. Ped. din Cracovia-Polonia, Centrul de Istorie și Cultură Poloneză de la UST, 2017; 6) *Evoluția învățământului public din Basarabia (1918-1940)*. În: Materialele conferinței științifico-metodice a UST „Învățământul universitar din Moldova la 70 ani”, vol. 1: Științe filologice, psihologice, pedagogice și social-politice. Chișinău: UST, 2000; 7) *Învățământul secundar din Basarabia în primii ani după Unire*. În: Sesiunea științifico-metodică anuală a USM „Național și universal în procesul istoric – Perspectivele disciplinei școlare istoria” (Ed.1-a). Rezumatele comunicărilor. Chișinău: USM, 2014; 8) *Construcția localurilor de școală secundară în Basarabia interbelică*. În: Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie a USM „În memoriam Gheorghe Palade (1950-2016)” (Ed. a 4-a). Rezumatele comunicărilor. Chișinău: USM, 2017 etc.

Publicații la tema tezei. Rezultatele cercetărilor noastre științifice și-au găsit reflectare în 22 articole, rezumate și studii, publicate în reviste de profil, cum ar fi: *Revista de Istorie a Moldovei, Akademos, Revista de Științe Socioumane, Studia Universitatis Moldaviae* ș.a.

Volumul și structura tezei. Lucrarea cuprinde 150 pagini text de bază, Adnotări în limbile română, engleză și rusă, Introducere, patru capitole structurate în subcapitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 239 de titluri, 8 tabele, 18 figuri, CV-ul autorului.

Cuvinte cheie: Basarabia, România, învățământ primar, învățământ secundar, rusificare, naționalizarea învățământului, Directoratul Instrucțiunii Publice, Ministerul Instrucțiunii Publice, legislația învățământului primar, legislația învățământului secundar, școli, comitete școlare, asociații învățătoarești.

CONȚINUTUL TEZEI

În **Introducere** este formulată actualitatea și importanța temei studiate, sunt expuse scopul și obiectivele propuse, ipoteza, principiile și metodele de cercetare, noutatea științifică a rezultatelor obținute, importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, aprobarea rezultatelor.

1. ISTORIOGRAFIA ȘI SURSELE ISTORICE REFERITOARE LA EVOLUȚIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PRIMAR ȘI SECUNDAR ÎN BASARABIA (1918-1940)

1.1. Dimensiunea istoriografică a învățământului primar și secundar în Basarabia interbelică

Analiza istoriografiei problemei privind evoluția învățământului primar și secundar din Basarabia interbelică este realizată conform succesiunii cronologice, îmbinată cu principiile conceptual, tematic și teritorial-geografic. Primele lucrări românești, dedicate istoriei învățământului din Basarabia, au fost publicate în perioada interbelică. Referindu-ne la lucrările ce vizează învățământul din perioada țaristă și Basarabia interbelică, le-am clasificat sub aspect cronologic în trei grupuri mari, în funcție de școala istoriografică: a) istoriografia românească în perioada interbelică; b) cea sovietică și c) post-sovietică.

Dintre *lucrările autorilor din România din perioada interbelică* care s-au referit la învățământul primar și secundar, la naționalizarea lui, un loc deosebit îl ocupă istoricul literar Ștefan Ciobanu, academician, autor al unor lucrări importante despre cultura românească din Basarabia sub ocupația rusească și din perioada interbelică. Dintre numeroasele lucrări elaborate de St. Ciobanu ce se referă la problematica învățământului din Basarabia ne-a atras atenția [1], [2], [3], [4]. În monografia „Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă” [1], Șt. Ciobanu face o analiză detaliată a evenimentelor istorice care și-au lăsat amprenta în dezvoltarea spirituală a Basarabiei, ruptă cu forța din Țara Moldovei în 1812. Autorul menționează că anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, în opinia istoricilor ruși „a fost o binefacere pentru poporul românesc, salvându-l de sub robia asiatică a turcilor și aducându-i cultură” [1, p. 8]. Drept rezultat al așa-numitei „binefaceri” a fost faptul că populația „fugea pe un cap peste Prut”.

În alt studiu, elaborat de Șt. Ciobanu, se descrie progresele realizate de administrația românească în domeniul învățământului într-un interval de 7 ani (1918-1925), constatând că „doar la finele anului următor Unirii au fost deschise 495 de școli primare, printre care și 92 grădini (grădinițe, n.a.) de copii” [2, p. 248]. În privința școlilor secundare autorul susține că de la Unire până în anul 1925 au fost întemeiate „17 școli, deci în medie câte 3 școli pe an. La sfârșitul anului 1924 în Basarabia erau 67 de școli secundare de stat”. Progresul școlilor secundare din Basarabia sub administrația românească, scrie în continuare autorul, nu este numai în sporul lor numeric, dar și în amplasarea lor din orașele capitale de județ în comunele urbane și rurale, care până nu demult erau „nedreptățite față de orașe în care se concentraseră toate categoriile de școli secundare, iar cel mai mare progres al

învățământului secundar din Basarabia este românizarea (naționalizarea, n.a.) lui completă, precum și sporul procentului de elevi și profesori români în ele” [2, p. 253].

În altă lucrare elaborată de Șt. Ciobanu se menționează că, după Unire, școala din Basarabia a cunoscut o dezvoltare accentuată în virtutea unui Decret-lege din august 1918, întregul învățământ al provinciei se naționalizează și „minoritățile din Basarabia obțin dreptul să-și deschidă, pe cheltuiala statului, școli în limbile lor materne” [3, p. 77]. O lucrare utilă studiului nostru a lui Șt. Ciobanu este „Unirea Basarabiei” [4] – o cercetare (și documente) cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918. În acest studiu sunt prezentate documente cu privire la rezoluțiile Congresului corpului didactic moldovenesc din 25-28 mai 1917; hotărârile adunării Zemstvei guberniale în chestiunile învățământului din septembrie 1917; hotărârile Comisiei școlare moldovenești de pe lângă Zemstva gubernială, „despre învățarea limbii moldovenești în școlile mijlocii” (secundare) din Basarabia; despre crearea Sfatului Țării; actul Unirii de la 27 martie 1918 etc.

Un alt reprezentant al școlii istoriografice basarabene din perioada interbelică este Petre Cazacu. Dintre lucrările istorice, scrise de acest autor, pentru noi prezintă interes [5], [6]. În monografia „Moldova dintre Prut și Nistru. 1812-1918” [5], autorul analizează starea învățământului până la anexare, dezmințe afirmațiile istoricilor ruși, precum că în Basarabia „nu existau nici școli, nici chiar știutori de carte”. Autorul scrie despre Congresul învățătorilor din aprilie 1917, la care au fost adoptate mai multe hotărâri cu referință la școala moldovenească, inclusiv începerea de la 1 octombrie a „cursurilor pentru învățătorii moldoveni de la Chișinău – 220 de învățători, Bălți – 110 și de la Soroca – 100”. Petre Cazacu scoate în evidență procesul de naționalizare a învățământului primar și secundar după Unire, remarcând că în ceea ce privește școlile, naționalizarea lor a făcut progrese însemnate. Numai pentru organizarea cursurilor de vară Sfatul Țării a alocat suma de 868 mii ruble. Asemenea cursuri au fost și pentru minoritari [5, p. 413].

Din scrierile autorilor ce vizează problematica învățământului primar și secundar sub toate aspectele sale, ne-au atras atenția lucrările lui Ion Nistor [7], Alexandru Boldur [8], [9] și Nicolae Iorga [10]. Alexandru Boldur face o serie de referințe directe la cultura, limba română, cât și la starea deplorabilă a școlilor din Basarabia pe timpul țarismului. În continuare, autorul trece la perioada imediat următoare – post țaristă, adică de la 1918 până la răpirea Basarabiei de către URSS în 1940, arătând succesele ce au fost realizate de către statul român în toate domeniile, inclusiv cel al educației, subliniind că „dacă sub dominația țaristă, în Basarabia nu a existat nicio școală cu predare în limba română, după 1918, s-a produs o adevărată revoluție culturală” [9, p. 508].

În istoriografia românească din perioada interbelică, o lucrare destul de interesantă sub aspect tematic pentru învățământ este cea a lui Simion Mehedinți cu titlul „România: Manual pentru cursul secundar” [14], editată în 1921. Cunoscător al școlii românești, autorul atrage atenția

asupra rolului și importanței familiei în procesul educativ și asupra obligativității statului de a crește indivizi sănătoși. Referindu-se la latura culturală, autorul remarcă că până la mijlocul sec. al XIX-lea „poporul român stătuse într-o mare paragină. Biserica era aproape singura lor școală”. Cât privește românii de sub stăpânirea rusească din Basarabia, starea lor era și mai grea. Ei erau nevoiți „... să învețe carte într-o limbă neînțeleasă, trebuiau să rămână fără învățătură”. De aceea, mulți țărani români, afirmă autorul „... nu știu nici azi a scrie și a citi” [14, p. 205].

Printre lucrările apărute în perioada interbelică la tematica ce ne interesează, se remarcă cele a lui I. Simionescu [15] și Șt. Bârsănescu [16]. Șt. Bârsănescu scria că programele școlare indică și delimitează bunurile de cultură pe școli și clase și „alcătuiesc opera – mai mult și mai evident decât altele – a direcției spirituale a epocii”. Referindu-se la legislația în domeniul învățământului primar din anii 1918-1940, autorul face o analiză a aportului care l-au adus miniștrii instrucțiunii publice S. Mehedinți, P. P. Negulescu, C. Angelescu și N. Iorga. Analizând activitatea lui P. P. Negulescu, Șt. Bârsănescu afirmă că „el vede rolul școlii primare ca o operă de unificare a românilor” și că are meritul de a fi fost printre primii „gânditori români care au înțeles necesitatea învățământului primar superior (complementar, n.a.)” [16, p. 193].

În *istoriografia sovietică* există un număr considerabil de monografii, broșuri și articole cu referință la istoria învățământului din Basarabia. Vom evidenția câteva: O. Andrus [22], T. Craciun [23], S. Brîseakin [24] ș.a., care au păreri diametral opuse față de istoriografia basarabeano-românească. Majoritatea afirmațiilor, făcute în lucrările menționate, sunt aproape identice atât în ceea ce privește formulările, cât și, mai ales, conținutul lor. În lucrările sale istoricii menționați susțin că perioada anilor 1918-1940 a constituit pentru poporul nostru o perioadă de grele încercări, fiind ținut „într-o întunecime completă”, lipsit de așezăminte culturale, adus „la o degradare absolută” către 1940. Studiind „lucrările” sus-numite, vedem clar o ostilitate aprigă față de tot ce s-a realizat în școala primară și secundară din Basarabia între anii 1918-1940. Faptul, că deja către 1930 s-a obținut un progres considerabil în domeniul învățământului, este respins de ei cu înverșunare. În lucrările sale, S. Brîseakin afirmă pe un ton sarcastic, batjocoritor că misiunea civilizatoare a României Regale în Basarabia a eșuat, „dovedind” că datele statistice ale României și ale recensământului din 1930 sunt falsificate [24, p. 49]. Toate reformele anilor 1918-1940, înfăptuite în domeniul învățământului primar și secundar, erau tratate ca ceva negativ, uneori chiar ca fenomene reacționare, iar exemplele aduse de ei falsifică, denaturează realitatea. „Românizarea Basarabiei”, potrivit lui S. Brîseakin, „reprezenta o filosofie a burgheziei și boierimii române, care de la început purta o culoare conservatoare și țărănistă, ca mai târziu să capete o culoare fascistă”. Românizarea consta în „asimilarea poporului moldovenesc”, în „suprimarea culturii sale naționale”. Sub pretextul acesta a fost „intensiv românicizată școala”. În concluzie, autorul relevă

că „învățământul public în Basarabia, în cei 22 ani de ocupație românească, s-a aflat la un nivel foarte scăzut și, drept rezultat al așa-numitei activități civilizatoare ale ocupanților în domeniul învățământului, a fost că după numărul știutorilor de carte Basarabia ocupa ultimul loc în Europa” [24, p. 27]. Această afirmație este, desigur, falsă. Autorul denaturează în mod conștient datele statistice oficiale în care nu are încredere. El a neglijat faptul că numărul știutorilor de carte din Basarabia, doar în 12 ani de la Unire, s-a dublat de la 19.4% la 38.1%. Cât privește frecvența școlară, România se afla în anii 1918-1940 printre primele 30 de state din lume: în 1932 ocupa locul al 26-lea cu 70.8%, pe când URSS avea (o frecvență mai mică de) 70%.

În *perioada post-sovietică*, atât în Republica Moldova, cât și în România, au fost elaborate mai multe lucrări cu referire la învățământul primar și secundar din Basarabia în anii 1918-1940 [17], [18], [19], [20]. Printre operele scrise la tematica învățământului din această perioadă, un interes deosebit prezintă cunoscuta lucrare a lui Ion Agrigoroaiei și Gheorghe Palade „Basarabia în cadrul României întregite 1918-1940” [19]. Referindu-se la starea învățământului din Basarabia în timpul Imperiului Rus, autorii susțin că „în cei peste o sută de ani de ocupație țaristă populația băștinașă a ținut piept unei intense politici de rusificare, de impunere a unor tradiții și trăsături spirituale străine. Renașterea culturală a poporului basarabean devenise lozinca principală, pentru care au luptat militanții mișcării de eliberare națională în mersul evenimentelor din anii 1917-1918” [19, p. 91]. În continuare, autorii relevă că unirea Basarabiei cu România a creat condiții favorabile pentru consolidarea culturii românești și a dat posibilitate renașterii spirituale. De asemenea, se menționează aportul la procesul de transformare culturală a profesorilor, învățătorilor și oamenilor de cultură din vechiul Regat și Ardeal, veniți în Basarabia în anii 1917-1918. Istoricii constată că profesorii au contribuit la organizarea primelor biblioteci cu cărți românești la Chișinău, Sorooca, Bălți, au participat activ la cursurile pentru învățători și au constituit nucleul de organizare și activitate a școlii naționale. Autorii acestui studiu arată progresele realizate în domeniul învățământului doar în câțiva ani după Unire, anume, sporul școlilor primare, secundare și normale. Un progres considerabil l-a constituit transformarea școlilor medii în gimnazii, păstrându-se doar formal numele de „școli medii”. Un loc aparte în această lucrare se acordă legislației în domeniul învățământului primar, secundar și particular, adoptată în perioada interbelică. Autorii nominalizați au arătat și unele neajunsuri ale școlii, în special, la compartimentul frecvența școlară, care în 1939, din cei înscriși la cursul elementar frecventau doar 77,58%, iar la cursul superior – 56,20%. Trag concluzia că „în cei 22 de ani de aflare a Basarabiei în cadrul României întregite au constituit perioada de reintegrare spirituală, de revenire a moldovenilor dintre Prut și Nistru la albia comună a culturii românești. Pe fundalul general al transformărilor culturale, s-au produs schimbări radicale în domeniul învățământului ... acei 22 ani de dezvoltare au dat neamului nostru o nouă suflare, o forță de rezistență care ne-a permis continuitatea chiar și în anii de grea cumpănă a regimului comunist” [19, p. 100].

Pe aceeași tematică (în bază de documente autentice și surse arhivistice) – a învățământului primar și secundar din anii 1918-1940 – au mai publicat lucrări istoricii Nicolae Enciu [20] și Gheorghe Cojocaru [21]. Nicolae Enciu analizează unele aspecte ale vieții culturale, în special învățământul din zona rurală a Basarabiei. Autorul subliniază că în Basarabia interbelică gradul de analfabetism s-a redus esențial, dar, totodată, atrage atenția că școala nu putea să rezolve absolut toate problemele de culturalizare a populației. Autorul atenționează că, cu toate că politica de rusificare a Basarabiei a suferit eșec, „populația acesteia a fost, totuși, lipsită de posibilitatea de a se ridica cu forțele proprii, pe o bază națională, rămânând înglodată în cea mai profundă ignoranță” [20, p. 203].

1.2. Sursele documentare cu privire la evoluția învățământului primar și secundar în Basarabia (1918-1940)

Locul central în elaborarea lucrării l-au avut izvoarele arhivistice, documentele publicate în perioada anilor 1918-1940, presa timpului, memoriile și datele statistice, multe din ele fiind supuse analizei științifice pentru prima dată. Izvoarele arhivistice pe care s-a axat teza provin, în cea mai mare parte, din Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM) și Arhivele Naționale Istorice Centrale din București (ANIC).

Printre fondurile cercetate ale ANRM, din care au fost extrase informații interesante și utile pentru investigațiile noastre, pot fi enumerate următoarele: fondul 2108; 70; 1772; 66; 67; 339; 2071; 1862; 1477; 680 ș.a. Toate aceste fonduri se referă la problematica învățământului din Basarabia, la organizarea și dirijarea procesului de studii, la naționalizarea școlilor primare și secundare. Aici sunt dosare cu rapoarte ale revizoratelor școlare județene cu privire la activitatea școlilor, acte ale Revizoratului școlar de control al școlilor județene, precum și corespondența între Directoratul Instrucțiunii Publice cu revizoratele școlare despre numărul de școli și elevi, învățători etc. Fondul 2108, *Directoratul Învățământului și Cultelor și instituțiile subordonate* [25], [26] ș.a. (alcătuit din inventarele 1, 2, 5 cu mai multe dosare) conține materiale și documente întocmite în limba rusă din anii 1917-1918, rapoarte, corespondență, numiri în funcții, tablouri cu școli primare și secundare, cu numărul și naționalitatea elevilor etc., care constituie un bogat izvor documentar pentru învățământul din Basarabia și mai apoi Republica Democratică Moldovenească (RDM).

Printre sursele arhivistice cercetate de noi, prezintă interes și fondul 70, *Uprava de zemstvă a județului Chișinău*, cu inventarele 1, 2, mai ales 5 și 6 care conține un foarte bogat și prețios material pentru tema de cercetare cu intervalele anilor 1917-1924. De exemplu, în dosarul 377, inventarul 1 este prezentată corespondența (conflictul) între Rada de la Ucraina și Uprava Ținutului Chișinău cu privire la școlile ucrainene în or. Chișinău și naționalizarea lor. Fondul 339, *Prefectura județului Lăpușna, subprefecturile plaselor (preturilor) și comunele subordonate*,

inventarul 1 (cu peste o mie de dosare), vizează județul Lăpușna, care conține documente, materiale, corespondențe, decizii ale autorităților școlare județene cu privire la școlile primare și secundare în intervalul de timp 1918-1940. Pentru studierea activității învățământului primar și secundar din județul Bălți am cercetat fondul 120, *Prefectura județului Bălți, subprefecturile plaselor (preturilor) și comunele subordonate*, inventarul 1, din care am extras documente, circulare, dispoziții, scrisori etc. ale instituțiilor școlare județene.

De asemenea, au fost studiate fondul 66, inventarele 1, 3 [27]; fondul 67, inventarul 2 [28]; fondul 1772, inventarul 1 [29], fondul 1581, inventarul 1 [30] și altele, din care am analizat starea învățământului primar și secundar din județele Soroca, Orhei, Tighina. În fondurile respective, în mai multe dosare este multă informație necesară și utilă în privința procesului de naționalizare a învățământului public din Basarabia, statistica școlilor naționalizate cu numărul de elevi, profesori și originea lor, cât și modul de însușire a limbii române.

O bună parte din documentele valorificate în teză provin din arhivele da la București. Este vorba despre fondurile Arhivelor Naționale Istorice Centrale – „Președinția Consiliului de Miniștri” (PCM) și „Casa Școalelor”. Din fondul *Președinția Consiliului de Miniștri* (PCM) am cercetat dosarele: 29/1918; 3/1918; 42/1920; 21/1921; 52/1921; 2/1928; 4/1929, vol. 1.; 29/1930; 17/1931; 3/1932; 8/1935; 11/1937; 39/1938; 117/1939; 271/1940; 275/1940 ș.a. Din fondul *Casa Școalelor* au fost analizate următoarele dosare: 215/1922; 374/1925; 28/1926; 410/1927; 229/1927; 553/1928; 1087/1928; 46/1930; 407/1935; 444/1939; 654/1940 etc. În toate aceste dosare putem găsi informație utilă ce prezintă interes pentru noi despre învățământul primar și secundar, despre opera de naționalizare a lui, despre construcții a localurilor de școli, despre crearea comitetelor școlare atât în învățământul primar, cât și cel secundar, despre ajutorarea elevilor nevoiași, dotarea școlilor cu biblioteci și altele.

În dosarul 21/1921, PCM [31] putem găsi un document foarte interesant, și anume, *Darea de seamă nr. 691 a Comisiei unificate pentru Basarabia* din 13 octombrie 1921 cu privire la unificarea învățământului primar și secundar din Basarabia cu cel din vechiul Regat. În compartimentul III din acest document se menționează: „școlile primare sunt complet unificate: programa, administrarea și controlul lor fiind făcut după legile și regulamentele din vechiul Regat. Limba de predare este cea românească în școlile românești și a naționalității respective în școlile primare ale minorităților etnice. Drepturile corpului didactic au fost recunoscute de către Minister pe baza recomandărilor făcute de Directorat. Programa tuturor școlilor este cea locală, însă cu tendința de apropiere de programa din vechiul Regat. Liceele se românizează treptat, cele mai multe fiind naționalizate complet” [31, f. 96].

Dosarele 37/1938, 39/1938, 117/1939 PCM vizează revendicările, plângerile minorităților din România referitor la culte, învățământ și probleme culturale soluționate prin secția culturală a

Ministerului pentru Minorități. În fondul *Casa Școalelor* sunt documente, materiale, procese-verbale, dări de seamă despre activitatea școlilor primare și secundare din Basarabia, cereri către administrația acestei instituții de aprobare a platei chiriei, despre construcțiile școlilor în județele Cetatea Albă, Sorooca, Lăpușna ș.a., cereri pentru a procura cărți pentru biblioteci, pentru înzestrarea școlilor cu material didactic etc.

Un suport important în elaborarea lucrării l-au avut documentele publicate în perioada interbelică și în ultimii ani. O serie de legi, regulamente, instrucțiuni, decizii, decrete, proiecte legislative, discursuri etc. referitoare la activitatea învățământului primar și secundar și-au găsit oglindire în ziare, reviste, broșuri, culegeri de epocă, o parte fiind incluse în dosarele din fondurile de arhivă. Dintre documentele editate în anii 1918-1940, le-am cercetat pe cele care țin de legislația școlară a învățământului primar și secundar și, respectiv, pe cele care țin de domeniul învățământului particular. Modernizarea învățământului primar și secundar s-a realizat într-o primă etapă, cuprinsă între anii 1922-1928, prin adoptarea unui set de legi, printre care: *Legea învățământului primar al statului și învățământului normal-primar* din 1924, a fost promulgată de rege și publicată în „Monitorul Oficial al României” pe 26 iulie 1924 [32]; *Legea pentru învățământul secundar*, publicată în „Monitorul Oficial al României” pe 15 mai 1928 [33], care a cunoscut modificări succesive în anii 1929, 1931, 1934, 1937, 1939.

Legi, decrete-legi, coduri etc. pot fi regăsite în mai multe volume în lucrarea fundamentală *Codul general al României*, întocmit de Const. Hamangiu ș.a. De asemenea, multe documente, proiecte de legi, ce se referă la problematica învățământului, sunt publicate în lucrarea lui Paul Negulescu *Codul învățământului primar, secundar, superior* [34].

Fondul bogat de reviste școlare al acelor ani a servit, în mare măsură, o sursă de inspirație pentru lucrarea noastră. Una din multiplele reviste este *Școala* – prezentată ca organ al Asociației Corpului Didactic din Basarabia (ACDB), pe paginile căreia găsim articole semnate de renumiți oameni de cultură, artă, membri ai corpului didactic: S. Mehedinți, C. Popescu, N. Popovschi, I. Macovei, I. Nica, Gh. Tofan ș.a. Aportul la procesul de naționalizare a învățământului primar și secundar l-a adus la vremea sa și revista *Școala Basarabiei*, care a susținut printre primele lupta învățătorilor basarabeni pentru formarea Asociației Lucrătorilor Didactici din Basarabia. O altă revistă a învățătorilor din Basarabia în perioada interbelică a fost *Școala Noastră*, care a ținut permanent în centrul atenției procesele care aveau loc în domeniul învățământului. Problemele învățământului național au fost pe larg oglindite și pe paginile revistei *Tribuna școlii* – organ al Asociației Generale a Corpului Didactic din România cu filială la Chișinău, al cărei nucleu îl alcătuiau participanții la congresele învățătorilor din Chișinău, ca S. Bobeica, N. Dăscălescu, N. Rădulescu. Problema localurilor școlare, a căror insuficiență avea o influență negativă asupra

procesului de instruire, era o altă sarcină căreia i se acorda atenția pe paginile acestei reviste. Tot în primii ani după Unire au fost editate și alte publicații școlare, revistele *Școala moldovenească*, redactată de O. Ghibu, *Viața Basarabiei*, *Doina Basarabiei*, care au contribuit la mobilizarea învățătorilor și la reflectarea problemelor stringente ale școlii. Printre ele se evidențiază revista *Școala basarabească* – publicație a Asociației Învățătorilor din municipiul Chișinău și județul Lăpușna, considerată drept una din cele mai bune din Țară.

O importanță deosebită pentru analiza evoluției învățământului primar și secundar îl au unele surse documentare cu date statistice în ceea ce privește numărul știutorilor de carte în Basarabia pe etnie, pe gen și pe ani, începând cu informațiile statistice ale recensământului din Rusia țaristă în 1897; numărul școlilor primare rurale și urbane; numărul școlilor secundare urbane și rurale; numărul cadrelor didactice primare și secundare etc. Aceste surse statistice sunt importante din motivul că a fost aplicată metoda comparativă în cercetarea evoluției învățământului primar și secundar din Basarabia pentru a vedea care era starea lui în diferite perioade de timp. În calitate de surse statistice am folosit: *Anuarele statistice ale României* din anii 1918-1940.

Altă sursă importantă a lucrării noastre o constituie *memoriile și informațiile personalităților notorii*, care au activat în perioada interbelică. Foarte utile în acest sens sunt memoriile unora dintre cei mai de seamă militanți pentru realizarea unității naționale a poporului român – Onisifor Ghibu [35], Pan Halippa [36], Romulus Cioflec [37] ș.a.

Alt izvor istoric important îl constituie discursurile parlamentare [11] cu privire la legislația învățământului și unele studii [12], [13] ale lui Constantin Angelescu, ministru al Instrucțiunii Publice în toate guvernele liberale din perioada interbelică. Cele mai importante legi adoptate sub ministeriatele dr. C. Angelescu sunt: a) Legea învățământului primar și normal-primar, promulgată la 24 iulie 1924 și b) Legea învățământului secundar din 1928.

2. NAȚIONALIZAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ÎN BASARABIA (1917-1922)

2.1. Lupta pentru școala națională în Basarabia (1917-1918)

În acest subcapitol este cercetată succint starea învățământului din Basarabia în perioada țaristă, procesele prin care a trecut școala în această perioadă. De asemenea, este arătată statistica știutorilor de carte în gubernie, conform datelor recensământului din 1897. Am studiat rolul congreselor învățătoresți din aprilie și mai 1917, dar și a Congresului Ostașilor și Ofițerilor Moldoveni din octombrie 1917 în lupta pentru școala națională din Basarabia, pentru introducerea limbii române și alfabetului latin în școlile primare și secundare. Ca urmare a acestor eforturi comune, în toamna anului 1917 începe anul școlar cu o nouă programă cu

conținut național, cu grafie latină. O mare contribuție la deșteptarea conștiinței naționale l-a avut ziarul *Cuvânt Moldovenesc*, organ de presă al Partidului National Moldovenesc.

Anume, la congresul învățătoresc din aprilie 1917 a fost formată *Asociația Învățătorilor Moldoveni*, care urma să rezolve cele mai stringente probleme ale școlii naționale, precum: introducerea în anul de studii 1917-1918 în satele moldovenești a învățământului în limba maternă. S-a mai decis ca în cadrul Zemstvei guberniale să fie creat un organ special pentru coordonarea tuturor afacerilor școlare a „unei Comisii școlare moldovenești ...”, al cărei secretar va fi profesorul Ștefan Ciobanu de la Bolgrad” [35, p. 181].

Un rol important în ceea ce privește crearea unui sistem de învățământ național l-a jucat *Congresul Național al Învățătorilor Moldoveni din Basarabia*, care și-a început lucrările la 25 mai 1917. Pe agenda sa figurau toate problemele ce țineau de domeniul școlar, și anume: organizarea învățământului moldovenesc în școlile de toate gradele; problema alfabetului; manualele școlare; organizarea învățământului în satele moldovenești de peste Nistru; organizarea cursurilor de vară pentru învățătorii moldoveni; biblioteci școlare și pentru popor; învățământul extrașcolar etc. Un referat detaliat despre organizarea învățământului moldovenesc în școlile de toate treptele a fost prezentat de Ștefan Ciobanu, care a menționat că „Congresul trebuie să ceară naționalizarea întregului învățământ pentru moldoveni” [17, p. 315]. Una dintre multiplele hotărâri ale congresului învățătoresc din mai 1917, a fost decizia de a se înființa cursuri școlare moldovenești cu o durată de cel puțin două luni de zile, „... pentru ca învățătorii moldoveni să se poată pregăti cum trebuie spre a fi în stare a deschide de la toamnă școli moldovenești prin sate și târguri” [35, p. 198].

În conformitate cu deciziile Congresului corpului didactic moldovenesc, la 17 iunie 1917, la Chișinău, în Sala Eparhială a avut loc deschiderea oficială a cursurilor pentru învățători cu o durată de două luni, menite să pregătească corpul didactic pentru efectuarea instruirii în limba română. În calitate de profesori la aceste cursuri au participat Ștefan Ciobanu, Onisifor Ghibu, Nicolae Popovschi, Alexe Mateevici, Elena Alistar, Romulus Cioflec, Gheorghe Tofan (director al cursurilor pedagogice din Chișinău, n.a.), Liviu Marian, Teodor Neaga, Mihail Berezovschi ș.a. De rând cu or. Chișinău, cursuri învățătoresți, în decursul anilor 1917-1918, au fost organizate și în alte centre urbane ale Basarabiei: Bălți, Orhei, Soroca, Bender, Cahul, Cetatea Albă. Cursurile de vară au fost frecventate de aproximativ 400 de învățători. Onisifor Ghibu estimează cifra de 500, aproape jumătate din efectivul total al învățătorilor din școlile primare. Este evident că procesul de naționalizare a învățământului a întâmpinat multe greutăți. Unele forțe erau interesate în frânarea acestui proces. Au fost înregistrate cazuri în care populația din unele localități era împotriva introducerii glotonimului de „limbă română” în locul celui de „limbă moldovenească”. Astfel, în pofida unor dificultăți întâmpinate, în urma acțiunilor energice întreprinse de către

autoritățile guberniale și județene s-a reușit ca din toamna anului școlar 1917-1918 o parte din școlile rurale să fie deja naționalizate.

2.2. Procesul de naționalizare a învățământului public din Basarabia

Naționalizarea învățământului în provinciile unite în 1918, în special în Basarabia, a fost una dintre cele mai importante probleme, deoarece, până la Unire, în această provincie situația în domeniul instruirii publice era foarte precară, nu funcționa nicio școală cu predare în limba română. Intelectualii erau puțin numeroși și se aflau în proces de organizare ca forță combatantă capabilă să meargă în fruntea procesului de renaștere spirituală. Majoritatea lor fusese pregătită în instituțiile de învățământ rusești. Cercetările noastre demonstrează, că primele acțiuni de naționalizare a școlii basarabene au fost întreprinse până la Unire, încă în vara anului 1917.

Concomitent cu naționalizarea învățământului primar, inițiat de Comisia școlară moldovenească, era necesară naționalizarea învățământului secundar ca treaptă foarte importantă în procesul de instruire, începând chiar cu anul școlar 1917-1918. În legătură cu aceasta, în cadrul Comisiei școlare, s-a constituit o subcomisie specială pentru învățământul secundar, al cărei președinte a fost numit Onisifor Ghibu. La 25 septembrie 1917, a fost înaintat Zemstvei guberniale a Basarabiei raportul subcomisiei, care a decis ca pentru toți elevii moldoveni din Basarabia învățământul în „școlile de mijloc” să se facă în „limba moldovenească” [35, p. 384]. Pentru realizarea acestei decizii, în raportul respectiv s-au stabilit măsurile concrete pentru toate liceele, gimnaziile, școlile normale și seminarele teologice, cu indicarea pentru fiecare a numărului de ore de studiu în limba maternă.

La sfârșitul lui septembrie 1917, Comisia școlară moldovenească a confirmat decizia Zemstvei guberniale din Basarabia că în „satele moldovenești să fie deschise doar școli moldovenești și să fie chemați obligatoriu la cursurile din octombrie toți învățătorii, iar pentru cei care sunt încadrați în activitatea politică să se organizeze alte cursuri cu concursul Zemstvei guberniale și al celor județene și să înceapă anul școlar la 1 noiembrie, în limba moldovenească” [25, f. 2]. La 3 decembrie 1917, Comisia școlară moldovenească a adoptat o hotărâre în problema introducerii „limbii moldovenești” în școlile secundare. Se menționa că, ținând cont de faptul că majoritatea populației Basarabiei o alcătuiesc moldovenii, Comisia a decis de a propune Consiliilor pedagogice ale școlilor secundare să recunoască faptul că studierea „limbii moldovenești” era obligatorie pentru toți elevii moldoveni în toate clasele. În orarul lecțiilor este necesar să se acorde „limbii moldovenești” un loc printre primele lecții, dar nu la ultimele ore, când elevii sunt obosiți după cinci ore de activitate. Notele pentru aprecierea cunoștințelor trebuiau să fie introduse în atestate de rând cu cele ale altor obiecte [38, f. 45].

După Unire, în sistemul de învățământ din Basarabia s-au produs schimbări radicale. Ideea școlii naționale a fost realizată fără mari obstacole din partea autorităților statului. Concomitent cu

școlile românești, au fost deschise și școli rusești, germane, evreiești, armenesti etc. Naționalizarea școlii s-a înfăptuit „consecvent cu eforturile financiare, didactice și organizatorice ale statului român. S-a urmărit în special pregătirea profesională a corpului didactic, înființarea bibliotecilor școlare și completarea lor cu cărți românești, construirea localurilor de școli primare și secundare în localitățile rurale și urbane” [39, p. 12-13]. Paralel cu procesul de naționalizare a școlii, DIP se preocupa de procesul de studii, de calitatea predării limbii române în școli și a cunoștințelor elevilor. La începutul lunii aprilie, Ministerul a emis o circulară către comitetele școlare județene în care se menționa: „Comisiunea școlară moldovenească de pe lângă Directoratul de Instrucțiune Publică (DIP), în ședința din 11 aprilie a.c., a hotărât următoarele: Pentru elevii moldoveni, studiile de limbă română sunt obligatorii. În temeiul acestei hotărâri, Comisia a găsit de cuviință să se trimită pe la școli, unde se predă limba română, o circulară care să aducă la cunoștința sfaturilor pedagogice că elevii moldoveni care au cunoștințe nesatisfăcătoare la limba română vor rămâne corigenți și, totodată, să fie indicat grupul, începător sau avansat, din care face parte această categorie de elevi” [28, f. 18].

Între 15 mai și 15 august 1918 la Chișinău, Orhei, Soroca, Bălți și alte centre urbane din provincie, au fost organizate cursuri pentru învățători. Aceste cursuri de limbă română au funcționat cu o durată de o lună, fiind organizate cu susținerea financiară și didactică a autorităților școlare centrale de la București, precum și a celor provinciale. Numai pentru cursurile de vară din 1918 Sfatul Țării a alocat Directoratului circa 800 000 de ruble. Din această sumă au fost repartizate surse financiare pentru organizarea cursurilor de limba română la Cahul, Bender, Bălți, Orhei, Soroca etc. [40, f. 1]. De exemplu, pentru cursurile pedagogice organizate la Bender, DIP a alocat 38 000 de ruble sau 60 800 de lei. Din acești bani au fost achitate: salariile lectorilor și ale personalului administrativ al cursurilor, ajutorul convenit cursiștilor. De obicei, deschiderea cursurilor se efectua într-o atmosferă solemnă cu participarea autorităților locale și a unui reprezentant al bisericii. Cursurile pedagogice de la Soroca, de exemplu, au fost deschise la 15 mai 1918 în prezența învățătorilor din acest județ cu un Te-Deum la Capela Gimnaziului de Fete. „După Te-Deum a vorbit învățătorilor părintele Răut... îndemnându-i la muncă spre a se împărtăși din sufletul românesc al literaturii și istoriei neamului românesc” [41, f. 1]. Prin urmare, am putea trage concluzia că cursurile pedagogice din vara anului 1918 au fost mult mai bine organizate și mai eficiente decât cele din 1917. Învățătorii au răspuns cu însuflețire la apelul Directoratului și au arătat pe parcursul cursurilor multă bunăvoință și dorință de a însuși vorbirea și scrierea corectă în românește. Nu au fost înregistrate sabotări deschise sau camuflate împotriva studierii limbii române, așa cum s-a întâmplat la cursurile din vara anului 1917.

Principiile naționalizării școlii basarabene au fost incluse și în Memoriul privind chestiunea naționalizării școlii medii, elaborat în mai 1918 de către DIP în frunte cu Ștefan Ciobanu. Referindu-se la motivele naționalizării, în acest memoriu se stipula că naționalizarea școlii are drept scop de a

pune chestiunea instrucțiunii publice în condițiile în care cerințele de instruire a fiecărei naționalități să fie satisfăcute echitabil din punct de vedere al principiului de autodeterminare.

Un rol deosebit de important în opera de naționalizare a școlii din Basarabia l-au avut învățătorii și profesorii veniți de peste Prut. O mare parte dintre ei, după Unire, și-au continuat activitatea în Basarabia ca membri ai corpului didactic în învățământul primar și secundar. Mulți din acești profesori au participat și la cursurile pedagogice din vara anilor 1917-1918. Lor le aparține un mare merit în studierea de către învățătorii basarabeni a limbii și literaturii române, istoriei, geografiei, constituind astfel „nucleul de organizare și activitate a școlii naționale” [19, p. 93].

Drept urmare a acțiunilor întreprinse de către autoritățile centrale de la București, dar și a celor locale de la Chișinău, eficacitatea instruirii a sporit considerabil. Cursurile de vară ale învățătorilor din 1919-1920 și-au schimbat caracterul, având o finalitate determinantă pentru diferite categorii de învățători. Astfel, prima treaptă de instruire a învățătorilor o alcătuiau cursurile de o lună de zile. Acestea includeau profesorii care urmaseră deja cursurile. A doua treaptă o constituiau cursurile de două luni pentru învățătorii cu câteva clase secundare. După terminarea acestora, ei completau rândurile corpului didactic în calitate de suplinitori. În vara anului 1920, instruirea cadrelor didactice la cursurile pedagogice a cuprins toate județele Basarabiei. Cursurile din Chișinău au fost frecventate în total de 356 de învățători din județele Chișinău, Tighina și Orhei. La Cetatea Albă – de 300 de învățători din județele Cetatea Albă și Ismail; la Edineț – de 251 învățători din județele Hotin, Soroca și Bălți. În total, au frecventat cursurile de vară 917 învățători de la toate școlile primare din Basarabia [50, f. 44]. Importanța acestor cursuri a fost deosebit de mare în organizarea procesului de instruire a învățătorilor de limba română.

Un element destul de însemnat în afirmarea învățământului din Basarabia și naționalizarea lui l-au jucat bibliotecile școlare. Înființarea și completarea lor cu fonduri de carte era o sarcină primordială a DIP, precum și a autorităților școlare centrale. Lipsa de cărți românești se simțea foarte mult. La completarea bibliotecilor cu cărți au contribuit și alte instituții de stat, diverse societăți culturale sau persoane particulare. O amplă campanie de înființare a bibliotecilor școlare și populare, sub patronajul Casei Școalelor, s-a început în 1921, în mod special, în 1922. În cadrul întrunirii cu membrii corpului didactic din Chișinău de la 9-10 mai 1922, ministrul Instrucțiunii Publice, Constantin Angelescu a comunicat proiectul său de a repartiza Basarabiei 300 de biblioteci școlare și populare [42, p. 11].

În vara anului 1921, autoritățile școlare provinciale au organizat pentru ultima dată cursuri pedagogice atât pentru învățătorii vorbitori de limbă română, cât și pentru cei minoritari. Cursurile pentru învățătorii minoritari au fost organizate la Chișinău, în incinta Liceului nr. 2 de Băieți. Odată cu încheierea procesului de naționalizare a învățământului primar și secundar, declarat

oficial în 1922, acțiunile autorităților școlare de la București și Chișinău au continuat cu aceeași intensitate, în scopul pregătirii corpului didactic și mai ales sub aspectul cunoașterii limbii române.

Finalizarea procesului de naționalizare a învățământului primar și secundar în Basarabia a fost constatat încă la 1921 de către Comisia de Unificare pentru Basarabia, care, în darea de seamă din 13 octombrie a aceluiași an, a relatat următoarele: „Școlile primare sunt complet unificate: programa, administrarea și controlul lor fiind făcut după legile și regulamentele din vechiul Regat. Limba de predare este cea românească în școlile românești și în școlile primare ale naționalității respective, în școlile primare ale minorităților etnice ... Școlile de băieți și fete din Chișinău și din Soroca sunt complet românizate, iar cea de băieți din Cetatea Albă – în parte; dar merge spre românizare” [31, f. 96].

Așadar, se încheiase o perioadă de cinci ani de instruire a învățătorilor la cursurile pedagogice, înființate și întreținute cu mijloace financiare ale statului. De acum înainte pedagogii trebuiau să-și asigure independent nivelul de pregătire profesională potrivit cerințelor în vigoare. Măsurile ferme și consecvente, realizate de către autoritățile școlare centrale și locale, au avut drept rezultat naționalizarea învățământului în Basarabia într-o perioadă relativ scurtă de timp. După cum s-a remarcat, în anul școlar 1922-1923, instruirea în școlile primare și secundare de stat s-a desfășurat în limba română în conformitate cu programele analitice și regulamentele aprobate de MIP.

3. ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR ÎN BASARABIA (1918-1940)

3.1. Școala primară în Basarabia în primii ani după Unire (1918-1922)

În acest subcapitol au fost abordate mai multe aspecte legate de școala primară în Basarabia în primii ani după Unire, măsurile întreprinse de către guvernul de la București pentru răspândirea de carte în mediul basarabenilor, procesul de unificare a învățământului, egalarea în drepturi a corpului didactic din provincie cu cel din vechiul Regat, care prezenta cea mai mare varietate în comparație cu celelalte provincii alipite. După Unire, învățământul primar din Basarabia intră într-o fază de tranziție, tinzând spre școala primară română sub forma completă după modelul din vechiul Regat. A fost lichidat caracterul colonial rusesc și, în afară de școlile rusești, ucrainești, germane etc., au fost deschise școli pentru moldoveni. Fiecărui elev i s-a oferit posibilitatea să-și facă studiile în limba maternă. Guvernul de la București a întreprins de la bun început cele mai energice măsuri pentru răspândirea de carte în mediul basarabenilor.

În legătură cu unirea provinciilor cu patria, Constantin Angelescu relatează: „În teritoriile alipite, dominațiile străine, neavând nici un interes să ajute cultura românească, în unele din aceste teritorii învățământul românesc era cu totul insuficient, iar în altele era inexistent” [12, p. 4]. Prin urmare, școala și instruirea în Basarabia erau mai înapoiate decât în celelalte provincii românești. În problema școlară se impunea, pe de o parte, reforma învățământului în concordanță cu cerințele progresului,

iar, pe de altă parte – unificarea sistemului școlar, ca urmare a situației create într-un singur tip de școală unitară, pentru a corespunde nevoilor și aspirațiilor naționale ale statului întregit.

Un alt aspect, destul de important în procesul de unificare a învățământului a fost egalarea în drepturi a învățătorilor din provinciile alipite cu cei din vechiul Regat. Această inițiativă a fost propusă în Parlamentul României de către regele Ferdinand [43, f. 41]. Din punct de vedere al pregătirii și al apartenenței etnice, corpul didactic din Basarabia prezenta cea mai mare varietate în comparație cu celelalte provincii românești. În pofida originii lor, a pregătirii lor profesionale, învățătorilor și profesorilor din Basarabia urma să li se achite aceleași salarii ca ale celor din țară.

Evoluția învățământului era în legătură directă cu nivelul profesional al corpului didactic, cu unitatea lor pentru apărarea intereselor profesionale. În acest scop, după Unire, au fost înființate asociații învățătoarești în toate județele Basarabiei, după modelul celor din vechiul Regat, unde se acumulase deja o anumită experiență. Una din primele asociații ale învățătorilor a fost cea din județul Tighina, înființată în iulie 1918. Puțin mai târziu, au fost formate mai întâi asociații de învățători în județele Lăpușna și Hotin, iar mai apoi în celelalte județe ale Basarabiei. Asociațiile învățătorilor din județele Basarabiei au contribuit nu doar la apărarea intereselor profesionale și materiale ale învățătorilor, ci și la „... crearea de noi biblioteci, editarea și răspândirea publicațiilor periodice, la afirmarea limbii române, la cunoașterea istoriei neamului, la valorificarea bogățiilor spirituale ale poporului” [19, p. 97].

3.2. Legislația românească în domeniul învățământului primar (1918-1940)

În al doilea subcapitol am analizat legislația în domeniul învățământului primar din 1924, care a suportat modificări și completări pe tot parcursul perioadei interbelice. Grație aplicării stricte a legii privind obligativitatea învățământului, numărul copiilor care frecventau școala primară a crescut simțitor. Adoptarea acestei legi a fost dictată nu numai de necesitatea răspândirii științei de carte, dar și de faptul că, în urma revenirii provinciilor istorice la sânul Patriei-mamă, pe teritoriul noului stat existau patru tipuri de școli: germană – în Bucovina, ungurească – în Ardeal, rusească – în Basarabia și românească – în vechiul Regat. Prin adoptarea acestei legi s-a urmărit scopul de a unifica învățământul primar și cel normal pe întreg teritoriul României.

Legea conține o serie de prevederi conceptuale: 1. Definiște și distinge învățământul primar al statului de cel particular și determină rolul statului în conducerea generală a învățământului. 2. Introduce o programă unică în toate școlile publice și particulare. 3. Fixează obligativitatea învățământului de la vârsta de 5 până la 16 ani, prin aplicarea unor sancțiuni foarte dure reprezentanților legali ai copiilor. 4. Mărește numărul claselor sau a anilor de studiu în școlile primare până la șapte pentru acei copii care nu-și continuă studiile după absolvirea primelor patru clase într-o școală secundară, iar prin aceasta, apropie populația rurală de cea orășenească. 5.

Organizează școlile de adulți pentru analfabeți, introducându-se obligativitatea frecventării până la vârsta de 18 ani. 6. Unifică corpul didactic de la sate și cel de la orașe, prin modul lor de numire și pregătire. 7. Favorizează învățătorii care pleacă în zonele periferice și eterogene, oferindu-se 50% surplus la salariul de bază, gradația la trei ani și reducere la stagiul de pensionare. 8. Stipulează drepturile și îndatoririle corpului didactic. 9. Reglementează raporturile dintre stat, județe și comune în privința construcțiilor localurilor școlare, întreținerii și dotării lor cu mobilier și material didactic. 10. Deschide în școli cantine, cămine, puncte medicale, biblioteci școlare etc. [13, p. 54-56].

Această lege a confirmat trei trăsături de bază ale învățământului primar: este *unitar*, *obligator* și *gratuit* (art. 5, 6, 11). Articolul privind obligativitatea învățământului a constituit subiectul unor aprige controverse între deputații din Parlamentul României. Discuții în contradictoriu au suscitată mai ales sancțiunile foarte aspre, fiind prevăzute pedepse chiar cu închisoarea pentru acei părinți care nu-și trimit copiii la școală. Amenzile pronunțate de justiție se pot transforma „în închisoare ..., în caz de vădită rea voință a părinților, tutorilor ... care nu-și trimit copiii la școală” (art. 28).

În consecință, autoritățile școlare nu au aplicat întocmai, după cum prevedea legea, principiul obligativității. De exemplu, în circulara Revizoratului școlar din județul Chișinău din 20 ianuarie 1925 către comitetele școlare, se menționa următoarele: „În privința aplicării obligativității, am constatat în multe părți lipsa de tact. Acolo unde li s-a explicat sătenilor, de învățători și de către Comitetul școlar care e rostul acestor amenzi și i-a putut convinge să-și trimită copiii la școală, în acele sate s-au pus puține amenzi. Căutați pe cât e posibil să se aplice cât mai puține amenzi. Sătenii nu sunt deprinși cu noua lege și mulți dintre ei se trezesc cu amendă de sute de lei, fără să fi fost înștiințați din timp că dacă nu-și trimit copilul la școală vor fi amendați. Vă rog să verificați listele de amenzi și pe toți acei elevi care frecventează în prezent cursurile să-i scutiți de amenzi” [48, f. 18].

Potrivit prevederilor legislative (art. 56), școala primară cuprinde șapte clase de câte un an fiecare, fiind divizată în două cicluri: de patru ani, care se numea *primar*, și de trei ani, *supraprimar* sau *complementar*. Astfel, durata învățământului primar a fost ridicată de la patru la șapte ani. Conform art. 22 din Legea pentru organizarea și funcționarea învățământului primar și normal din 27 mai 1939, „ciclul superior (3 ani) va avea un caracter practic și variabil după regiunile geografice și economice ale țării. În acest scop, urmau a fi create trei tipuri de curs primar superior: a) *agricol-gospodăresc*; b) *industrial*; c) *comercial*. Prin urmare, acești trei ani de învățământ complementar, pe lângă pregătirea teoretică a copilului, ofereau un învățământ practic în raport cu regiunea în care se afla școala, fie în zona rurală, fie în cea urbană. În funcție de aceasta, el căpăta cunoștințe practice în domeniul agricol-gospodăresc, industrial sau comercial.

Legea învățământului primar mai prevedea deschiderea *școlilor și cursurilor pentru adulți*. Ele au avut o importanță foarte mare, deoarece, din diferite motive, un număr destul de mare de

aduți nu au avut posibilitatea să frecventeze școlile primare. Statul era obligat să organizeze instituțiile respective de instruire pentru școlarizarea acestor tineri. În urma aplicării legislației, mii de aduți au urmat școlile date. Prin aplicarea riguroasă a obligativității învățământului primar, precum și prin creșterea numărului de cadre didactice și a localurilor de școli, numărul elevilor care frecventau școala a înregistrat o sporire considerabilă, ajungând la circa 85% pe țară dintre cei înscriși în primele patru clase primare în anul școlar 1936-1937 și la circa 65% în cei trei ani ai cursului supraprimar [12, p. 41]. Conform datelor statistice, în 1939, din cei înscriși la cursul elementar în Basarabia, frecventau doar 77,58%, cu aproape 8% mai puțin decât media pe țară și la cursul superior, supraprimar – 56,2%, cu aproape 9% mai puțin decât pe țară [44, p. 11]. Cu toate acestea, numărul de copii rămași în afara sistemului educațional era destul de mare.

3.3. Contribuția comitetelor școlare la construcția localurilor de învățământ primar

O acțiune importantă pentru dezvoltarea învățământului primar în Basarabia a fost construcția lăcașelor școlare, campanie inițiată în 1918 și mai cu seamă în 1922 de autoritățile școlare. Ministrul Instrucțiunii Publice de atunci, Constantin Angelescu, a avut un aport remarcabil la construcția școlilor. Creșterea numărului școlilor primare a fost constantă în întreaga perioadă interbelică, cu excepția anilor 1931-1932, în timpul mandatului ministrului Nicolae Iorga, când criza economică a împiedicat extinderea rețelei. Contemporanii l-au numit pe Constantin Angelescu „doctorul cărămidă” pentru că în perioada exercitării funcției de ministru al Instrucțiunii Publice au fost construite foarte multe școli: peste 7 000, pe tot cuprinsul țării.

O contribuție importantă la opera de construcție a clădirilor școlare le-au avut comitetele școlare, înființate la 23 iulie 1919 printr-un decret-lege. Articolul 2 al acestui decret-lege stipula că instituirea acestor comitete școlare a avut drept scop „supravegherea conducerii și bunului mers al școlii; asigurarea întreținerii localului și a materialului didactic; dotarea școlii cu cele necesare; clădirea, completarea și îmbunătățirea localurilor de școală; înființarea și susținerea bibliotecilor școlare și populare; ajutorarea elevilor cu cărți, îmbrăcăminte, mâncare, înființarea de cămine și cantine școlare; acordarea asistenței medicale gratuite elevilor săraci etc.” [45, p. 1]. Deși au existat probleme în activitatea comitetelor școlare, grație lor (comitetelor) au fost atinse rezultate destul de îmbucurătoare. În acest sens, Constantin Angelescu menționa: „În ceea ce privește construcțiile școlare, contribuția comitetelor școlare a întrecut orice așteptare. Sute de milioane de lei s-au cheltuit în fiecare an de comitete pentru reparații, completări, cumpărări și construcții de localuri. Fără ele nu s-ar fi putut construi sute de clădiri școlare, răspândite astăzi în toate părțile țării și care au schimbat cu totul fața învățământului nostru” [12, p. 17].

În martie 1922, pe tot cuprinsul țării, a fost inițiată campania pentru construcția de noi localuri școlare. Acțiunea de edificare a noilor clădiri școlare și de reparare a tuturor localurilor de

școli s-a desfășurat în două etape: prima etapă: 1922-1928; a doua: 1933-1937. Autoritățile școlare centrale, în comun cu cele județene, au stabilit planul de lucru al acestei campanii. În toate localitățile unde era necesitatea de a repara sau a ridica un local școlar, au fost înființate „Comitete de construcție”, care, împreună cu comitetele școlare, au dirijat întreaga acțiune, adunând fondurile necesare pentru începerea lucrărilor de construcție și reparație a școlilor.

Prin urmare, putem afirma cu certitudine că construcția școlilor, inițiată de autoritățile centrale școlare în 1922, care a durat pe tot parcursul perioadei interbelice, cu anumite întreruperi (1929 și 1933), a avut o însemnătate colosală pentru sistemul educațional din Basarabia. În condițiile unei situații financiare precare, statul a depus eforturi considerabile pentru a face școala o instituție socială accesibilă comunităților rurale. Aproape în fiecare sat, în fiecare comună, a fost ridicată câte o școală primară. Localurile construite aveau un aspect estetic, multe din ele erau ridicate din cărămidă roșie cu trei – patru săli de clasă, cancelarie pentru profesori, cabinet pentru director și chiar locuințe pentru diriginți, devenind importante centre de răspândire a culturii în comunele, satele din Basarabia.

4. ÎNVĂȚĂMÂNTUL SECUNDAR ÎN BASARABIA (1918-1940)

4.1. Învățământul secundar în primii ani după Unire (1918-1921)

În acest subcapitol ne referim la învățământul secundar din provincie, o treaptă importantă în dezvoltarea culturii și consolidării spiritualității românești. Din aceste considerente autoritățile centrale de la București au acordat școlii secundare o atenție deosebită pe tot parcursul perioadei interbelice. În toate școlile secundare din Basarabia (până la 1917), se predă în limba rusă. Odată cu abolirea țarismului, în Basarabia se începe o vastă mișcare de deșteptare națională. În programele tuturor organizațiilor, asociațiilor, mișcărilor care s-au înființat în urma acestor evenimente, se revendicau cerințe de naționalizare a învățământului, cerințe de a introduce limba română în școlile de toate treptele, inclusiv în cele secundare. În conformitate cu cerința comitetului ostășesc de la Odesa de a naționaliza nu numai învățământul primar, ci și cel secundar, pe lângă Comisia școlară moldovenească a fost creată o subcomisie specială pentru învățământul secundar.

Învățământului secundar a luat o nouă înfățișare după Unirea de la 1918 în ceea ce privește numărul școlilor și organizarea lor. Au început să se deschidă licee pentru băieți și licee pentru fete cu predare în limba română. Fiind interesat de înfăptuirea schimbărilor radicale în învățământul secundar, șeful învățământului secundar Nicolae Popovschi înaintează către DIP, la 4 iunie 1918, un raport detaliat, în care se arată scopul și principiile naționalizării învățământului secundar. Se menționa că scopul procesului de naționalizare era „... așezarea învățământului public în astfel de condiții, ca necesitățile culturale ale fiecărei naționalități să fie satisfăcute cât mai echitabil din punct de vedere al autonomiei naționale” [46, p. 94].

Se propunea ca naționalizarea să fie efectuată după următoarele principii: Fiecare naționalitate care conviețuiește între hotarele Basarabiei are dreptul să-și învețe copiii în școlile naționale. Se confirmă libertatea părinților în alegerea școlii pentru instruirea copiilor. Se declara dreptul fiecărei naționalități de a avea și de a deschide atâtea școli, de câte era nevoie. În școală toate disciplinele urmau să fie predate în limba naționalității căruia îi aparține școala. Fiecare școală era datoare să primească mai întâi copiii de naționalitatea respectivă ca contingent principal și, numai în cazuri excepționale, se permitea admiterea copiilor de alte naționalități. Dreptul de a fi profesori în școlile naționale îl aveau, cu preponderență, persoanele care aparțineau naționalității respective.

Una dintre primele probleme care s-a pus imediat după Unire, a fost unificarea învățământului secundar într-un singur tip de școală pe întreg teritoriul țării, deoarece, până la 1918, erau patru tipuri de școli primare și secundare: basarabeană, bucovineană, ardeleană și cea din vechiul Regat. Școala din provinciile alipite avea specificul, tradiția, concepția sa, pătrunsă adânc în conștiința societății și a corpului didactic. Chestiunea unificării învățământului și adoptarea unui singur regulament școlar pentru întreg sistemul de instruire secundar trebuia de făcut cu multă atenție și tact din partea autorităților școlare superioare și cele locale.

4.2. Legislația românească în domeniul învățământului secundar

O atenție deosebită am acordat-o legislației învățământului secundar, promulgată prin Decretul regal din 15 mai 1928. Această lege, ca și cea primară a suferit mai multe modificări și completări pe tot parcursul perioadei interbelice datorită conjuncturii politice, succedării partidelor la guvernare, însă principiile de bază ale legii din 1928 au rămas neschimbate. Prezenta lege include următoarele principii de bază: 1. Determină ce este învățământul secundar teoretic, arată cum se împarte el în cele două cicluri: *gimnaziu*, cu durata de trei ani și *liceu* – patru ani. Stabilește că instruirea fetelor este aceeași cu a băieților, cu mici modificări; 2. Prevede că de acum înainte liceele și gimnaziile nu se pot înființa decât prin lege; 3. Stabilește materiile de studiu în gimnaziu și licee, importanța religiei și educației fizice în învățământ; 4. Se arată care sunt drepturile și obligațiunile membrilor corpului didactic secundar, rolul comitetelor școlare, efectivului claselor; 5. Pentru bunul mers al școlii secundare se prevăd biblioteci, laboratoare, ateliere, internate, cantine, serviciul medical etc.

Prin urmare, anii de studii în învățământul secundar, prin legea din 1928, au fost reduși de la 8 la 7. Însă această scădere a anilor de studii era compensată printr-un an de specializare, un an pregătitor, înainte ca elevul să intre în instituțiile superioare de învățământ. Odată cu noua organizare a liceului de opt clase, acest an de specializare a fost eliminat.

Prin Legea învățământului secundar din 1928, liceul a devenit unitar, adică o școală de cultură generală, fără specializări în cele trei secții: clasică, reală și modernă, prevăzute prin legea lui Spiru Haret și înlocuite printr-un învățământ unic pentru toți elevii. Dar, prin modificările

ulterioare, în 1931 s-a revenit la specializări. Clasa a VII-a a fost divizată în două secții: *secția literară* și *secția științifică*, ținându-se cont ca la această etapă elevii să-și poată manifesta înclinațiile și aptitudinile într-o direcție sau alta [49, p. 622].

Legea învățământului secundar din 1898 a exclus examenele dintre clase cât și cel de bacalaureat, care a fost înlocuit cu un examen de absolvire a liceului, ținut în fața profesorilor școlii respective. Însă, prin Legea din 1928, au fost restabilite examenele la finele fiecărui an și examenul de bacalaureat. Bacalaureatul în învățământul liceal este necesar, deoarece are drept scop verificarea cunoștințelor dobândite de elevi la cele mai importante materii de studiu. Clasa de bacalaureat era a VIII-a, împărțită în două secții (conform modificărilor ulterioare, n.a.): literară și științifică. Examenul de bacalaureat trebuiau să-l susțină toți absolvenții liceelor de stat și particulare (cu/sau fără drept de publicitate), care doreau să-și continue studiile în învățământul superior.

Reușita la bacalaureat varia în funcție de mai mulți factori, cum ar fi: modul de selectare a candidaților în clasele liceale, nivelul de pregătire profesională a membrilor corpului didactic etc. Spre exemplu, în primul an când a fost introdus (1925), bacalaureatul l-au susținut pe țară doar de 40,4% din elevii înscriși, iar în 1939 – de 62,25%.

4.3. Construcția localurilor de școală secundară

O contribuție importantă la evoluția învățământului secundar a avut-o campania de construcții a lăcașelor școlare, demarată în anul 1922 de către autoritățile școlare superioare. De rând cu construcția școlilor primare au fost edificate și școli normale, licee și gimnazii. Se constata o lipsă destul de mare de licee și gimnazii, mai ales în zonele rurale. Lipsa lor s-a simțit și mai mult atunci când numărul școlilor primare și dorința elevilor de a-și continua studiile în gimnazii și licee au crescut într-o proporție mare. În contextul construcțiilor școlare, Ministerul de resort, în 1923, a proiectat edificarea școlilor secundare în așa centre ale Basarabiei ca: Orhei, Ismail, Bălți, Soroca și Chișinău [12, p. 14]. Unele din aceste lăcașe au fost date în exploatare către 1928, iar celelalte, cum ar fi de exemplu cele de la Orhei, Ismail, se aflau la faza de finisare. Însă, cu regret, ele încă erau destul de puține în raport cu numărul elevilor absolvenți ai școlilor primare, mai ales în zonele rurale.

Pe toată perioada interbelică, cu excepția anilor 1929-1933 de criză economică, statul român a depus mari eforturi și a făcut mari sacrificii materiale pentru construirea edificiilor destinate școlilor secundare. La procesul de construcții a școlilor secundare au mai contribuit și comitetele școlare, înființate în Basarabia în 1921 prin Decret-lege. Prin urmare, comitetele școlare activau nu numai în cadrul școlilor primare, dar și a celor secundare. În cap. 5, art. 14 din acest decret se prevede că, „pe lângă fiecare școală secundară, se instituie câte un comitet școlar cu scopul de a ajuta la întreținerea materială a acestor școli și de a stabili o legătură mai strânsă între școală, familie și societate în interesul instrucțiunii și educației elevului” [45, p. 7].

Prin aportul adus de comitetele școlare secundare au fost înregistrate rezultate bune în domeniul construcțiilor de școli și întreținerea lor într-o stare satisfăcătoare. Aceste rezultate nu s-ar fi putut de realizat fără contribuția părinților, primăriilor și preturilor județene.

Însă, pentru ca la școlile secundare să aibă acces și copiii din zonele rurale, era necesar de a construi pe lângă ele și internate. Chiar din primii ani după Unire, autoritățile școlare au lansat inițiativa de a construi internate pentru elevii nevoiași și, în special, pentru copiii de țărani, care veneau la orașe pentru a urma cursurile în învățământul secundar teoretic sau practic.

Astfel, campania construcțiilor edificiilor școlare secundare inițiată de autoritățile școlare superioare a adus totuși rezultate benefice. Au fost clădite școli nu numai în centre de județe, ci și în alte localități în apropiere de zonele rurale. Cele mai multe școli secundare au fost întemeiate în intervalul de timp de la Unire (1918) până în 1924. Conform datelor, doar în Chișinău funcționau 3 gimnazii, 11 licee, 9 instituții de învățământ de specialitate, 8 școli evreiești și două facultăți ale Universității din Iași [47, p. 41-62]. De fapt, lista școlilor nu e completă, căci nu a fost inclus Liceul „A. Donici”, Școala Normală de Fete „Florica Nița”, în care a învățat Maria Cibotaru, renumita cântăreață de operă și actriță; în care a predat Teodosia Mateevici, soția poetului Alexei Mateevici. Potrivit datelor Anuarului statistic al României pe anii 1936-1937, în Basarabia funcționau 91 de școli secundare cu un efectiv de 17 966 de elevi. Prin urmare, putem constata un progres evident al numărului de școli și, respectiv, al numărului de elevi. Multe din școlile vechi au fost reconstruite (se mai adăuga câte o anexă pe lângă ele, n.a.), fiind dotate și cu internate pentru copiii de la țară și nevoiași, cu ateliere, cantine etc.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

În urma cercetării istoriografiei, a materialului documentar de arhivă și a altor izvoare istorice privind evoluția învățământului primar și secundar în perioada anilor 1918-1940, am ajuns la următoarele concluzii:

1. Analiza istoriografiei cu privire la tema abordată cuprinde un spectru larg de lucrări, începând cu primele documente/opere dedicate istoriei învățământului primar și secundar din Basarabia, care au fost publicate la începutul secolului al XX-lea, și încheind cu ultimele realizări științifice (analiza lucrărilor românești și din Basarabia, elaborate în perioada interbelică, a celor sovietice și post-sovietice). Am constatat că problema învățământului primar și secundar în Basarabia a fost studiată insuficient sau de loc, iar în ceea ce privește istoriografia sovietică – au fost publicate lucrări pseudo-științifice, care au prezentat denaturat procesul educativ. Izvoarele arhivistice reprezintă o sursă fundamentală în procesul de cercetare a învățământului public din Basarabia interbelică și, în general, în elaborarea lucrării noastre.

Izvoarele arhivistice cercetate provin, în cea mai mare parte, din Arhiva Națională a Republicii Moldova și Arhivele Naționale Istorice Centrale din București. Am utilizat de asemenea culegeri de documente, presa timpului, date statistice și memoriile publicate.

2. Noua realitate politică (Unirea Basarabiei cu România) a determinat direcțiile dezvoltării social-economice și culturale ale provinciilor unite, inclusiv Basarabia. Unirea a grăbit procesul de integrare a Basarabiei în viața culturală românească. Problema-cheie este marcată de importanța învățământului public pentru pregătirea tinerei generații, o atenție deosebită fiind acordată reorganizării școlii naționale de toate tipurile.

3. Congresele învățătorilor, care și-au desfășurat lucrările în aprilie și mai 1917, la care, pentru prima dată, au fost formulate clar sarcinile organizării învățământului public, au constituit un eveniment relevant în viața culturală a Basarabiei. Pe agendă figurau toate problemele ce țineau de domeniul școlar, și anume: 1. organizarea învățământului moldovenesc în școlile de toate gradele în anul de studii 1917-1918; 2. problema alfabetului cu grafie latină; 3. editarea manualelor școlare; 4. organizarea învățământului în satele moldovenești de peste Nistru; 5. organizarea cursurilor de vară pentru învățătorii moldoveni; 6. revalorificarea bibliotecilor școlare etc. Importanța majoră a acestor congrese consistă în faptul că s-au pus bazele naționalizării învățământului din Basarabia. În conformitate cu deciziile Congresului învățătorilor, la 17 iunie 1917, la Chișinău, în Sala Eparhială, a avut loc deschiderea oficială a cursurilor pentru învățători, cu o durată de două luni, menite să pregătească corpul didactic pentru efectuarea instruirii în limba română. Prin urmare, măsurile întreprinse de autoritățile școlare din anii 1917-1922, orientate spre pregătirea corpului didactic, au contribuit la extinderea și consolidarea sistemului de educație românesc, la naționalizarea școlii basarabene.

4. Succese considerabile în cadrul organizării școlilor, editării manualelor, pregătirii cadrelor didactice au fost marcate grație entuziasmului intelectualilor din provincie, în special, în primii ani după Unire. Însă rutina în care s-a aflat Basarabia timp de peste o sută de ani împiedica procesul de integrare economică și culturală. Pentru a îmbunătăți situația, guvernul român a hotărât să întreprindă un șir de reforme în toate domeniile vieții sociale. Primele reforme în domeniul învățământului au fost efectuate în 1921. Ele prevedeau reorganizarea învățământului de toate gradele. În 1924, a fost adoptată *Legea învățământului primar și normal-primar*, rămânând în vigoare practic toată perioada interbelică. Această lege a confirmat trei calități fundamentale ale învățământului primar: 1) unificarea, prin faptul că în art. 5 se afirmă că „învățământul primar este unitar în tot cuprinsul țării”, 2) obligativitatea și 3) gratuitatea, care prin art. 6 prevede că „învățământul primar este obligatoriu și gratuit”. Prin lege se stabilea durata învățământului primar de 7 clase. La 1939 a fost adoptată o nouă lege care întărea caracterul practic al învățământului

primar. Legea învățământului primar mai prevedea deschiderea școlilor pentru adulți. Statul era obligat să organizeze aceste instituții de instruire pentru școlarizarea acestor tineri. În urma aplicării legislației, mii de adulți au urmat școlile respective.

5. Studiul nostru demonstrează că în domeniul instruirii populației s-a acționat, în primul rând, în direcția creșterii numărului de școli primare, a corpului didactic și al elevilor înscriși în aceste instituții. Prin introducerea obligativității învățământului primar, s-a reușit deschiderea, practic în fiecare sat, comună a unei școli primare. Dacă până la Unire în Basarabia funcționau 1084 școli primare, la finele perioadei interbelice, grație acțiunii statului în domeniul învățământului primar, în Basarabia funcționau 2 718 școli primare în care activau 7 518 învățători, având un contingent de 346 747 elevi înscriși. Astfel, constatăm un progres evident, doar în 22 ani numărul de școli primare s-a dublat.

6. Învățământul secundar constituie o treaptă importantă în sistemul de instruire. Autoritățile centrale de la București au acordat școlii secundare o atenție deosebită pe tot parcursul perioadei interbelice. Prin *Legea învățământului secundar* din 1928 s-a stabilit organizarea „celui de-al doilea grad de învățământ” – după învățământul primar – având drept scop „să dea absolvenților primilor patru ani de învățământ primar elemente esențiale ale unei culturi generale, pregătindu-i, în același timp, pentru a urma învățământul superior” (art.1). Prin această lege, învățământul secundar teoretic era divizat în două cicluri care se succed, și anume: ciclul inferior, numit *gimnaziu* și ciclul superior, numit *liceu*. Durata învățământului gimnazial era de trei ani: clasele I, II, III, iar durata învățământului liceal era de patru ani: clasele IV, V, VI, VII (art. 3). Legea a precizat cu claritate specificul acestor două instituții școlare, *gimnaziul* și *liceul*. Când școala secundară funcționează numai cu ciclul inferior, se numește gimnaziu; când ea funcționează numai cu ciclul superior sau cu ambele cicluri – se numește liceu (art. 3). Învățământul liceal, potrivit legii din 1928, avea un caracter unitar, elevii primind o pregătire uniformă. Această organizare s-a dovedit a fi nesatisfăcătoare și, prin modificările ulterioare, în 1931 s-a revenit la învățământul secundar de opt clase (ani) și specializări, potrivit cărora studiile liceale au fost organizate cu două secții: *literară* și *științifică*.

7. Introducerea bacalaureatului constituie o prevedere a Legii învățământului secundar din 1928. Bacalaureatul în învățământul liceal este necesar, deoarece are drept scop verificarea cunoștințelor acumulate de elevi la materiile de studiu cele mai importante. Clasa de bacalaureat era a VIII-a. Examenul de bacalaureat trebuia să-l susțină toți absolvenții liceelor de stat și particulare (cu/sau fără drept de publicitate), care doreau să-și continue studiile în învățământul superior. Examenele de bacalaureat se susțineau oral și în scris în fața unei comisii speciale, instituită de Ministerul Educației.

8. Campania de construcții a lăcașelor școlare, demarată în anul 1922 de către autoritățile școlare superioare, a avut o contribuție importantă la evoluția învățământului secundar. De rând

cu construcția școlilor primare, au fost clădite și școli secundare, licee și gimnazii. S-a constatat o lipsă destul de mare de licee și gimnazii, mai ales în zonele rurale. Lipsa lor s-a simțit și mai mult atunci când numărul școlilor primare și dorința elevilor de a-și continua studiile în gimnazii și licee au crescut într-o proporție mare. Statul român, pe toată perioada interbelică, a depus *mari* eforturi și a făcut *mari* sacrificii materiale pentru construirea edificiilor destinate școlilor secundare. Inițiativa autorităților școlare superioare de a edifica clădiri pentru școlile secundare a dus la rezultate scontate. Au fost construite școli nu numai în capitalele de județe, ci și în alte localități, în apropiere de zonele rurale. Însă, pentru ca la școlile secundare să aibă acces și copiii din zonele rurale, s-a decis de a se construi pe lângă ele și internate.

Prin urmare, putem menționa că succesele în domeniul învățământului public, marcate în perioada interbelică în Basarabia, se datorează includerii ei în viața statului român. În perioada respectivă, învățământul se prezintă ca un domeniu de cea mai mare importanță în definitivarea procesului de constituire a identității culturale și naționale. Grație măsurilor întreprinse de autoritățile centrale și provinciale în domeniul educațional și reformelor susținute social, normativ și juridic, în anii 1918-1940, învățământul primar și secundar a realizat un progres semnificativ față de perioadele anterioare.

În baza cercetărilor noastre și a rezultatelor științifice obținute, putem formula unele **recomandări**, cum ar fi:

1. Continuarea investigațiilor pe direcția istoriei învățământului public din Basarabia, având în vedere bogatul material arhivistic, insuficient explorat, din arhivele de la Chișinău (ANRM) și București (ANIC).

2. Subiectele de interes, care necesită o cercetare mai profundă, ar fi: învățământul particular în Basarabia interbelică; învățământul primar normal în Basarabia în anii 1918-1940; cadrele didactice din Basarabia în anii 1918-1940 etc.

3. Investigarea problemelor ce țin de învățământul din RASSM în anii 1924-1940, ca dimensiune comparativă a subiectului abordat.

4. Realizarea unei investigații complexe privind învățământul primar și secundar în anii 1941-1944, perioada când Basarabia a fost din nou reîntregită cu România.

5. Rezultatele cercetării noastre pot fi utilizate la întocmirea unor cursuri speciale, opționale, facultative pentru studenții facultăților de istorie, pedagogie, filologie, jurnalism.

Bibliografie

1. CIOBANU, Șt. *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*. Chișinău: Ed. Enc. „Gh. Asachi”, 1992. 272 p. ISBN 5-88550-045-2.
2. CIOBANU, Șt. *Basarabia*: Monografie. /sub îngrijirea lui Șt. Ciobanu. Chișinău: Universitas, 1993. 447 p. ISBN 5-362-00864-1.

3. CIOBANU, Șt. *Basarabia /Populația, istoria, cultura/*. Chișinău: Știința, 1992. 158 p. ISBN 5-376-01526-2.
4. CIOBANU, Șt. *Unirea Basarabiei*. Studiu și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918. Chișinău: Universitas, 1993. 332 p. ISBN 5-362-01025-5.
5. CAZACU, P. *Moldova dintre Prut și Nistru 1812-1918*. Chișinău: Știința, 1992. 445 p. ISBN 5-376-01517-3.
6. CAZACU, P. *Zece ani de la Unire. Moldova dintre Prut și Nistru 1918-1928*. București, 1928. 301 p.
7. NISTOR, I. *Istoria Basarabiei*. Chișinău: Cartea moldovenească, 1991. 295 p. ISBN 5-362-00779-3.
8. BOLDUR, A. *Basarabia românească*. București: Carpați, 1943. 188 p.
9. BOLDUR, A. *Istoria Basarabiei*. București, 1992. 544 p.
10. IORGA, N. *Istoria învățământului românesc*. București: Casa Școalelor, 1928. 351 p.
11. ANGELESCU, C. Discurs relativ la legea învățământului secundar. București, 1931. 48 p.
12. ANGELESCU, C. Evoluția învățământului primar și secundar în ultimii 20 ani. București: Curentul, 1940. 82 p.
13. ANGELESCU, C. Lege pentru învățământul primar al statului și învățământul normal-primar. București: Cartea română, 1925. 293 p.
14. MEHEDINȚI, S. *România: Manual pentru cursul secundar*. București: Viața Românească, 1921. 311 p.
15. SIMINIONESCU, I. *Orașe din România*. București: Cartea Românească, 1929. 311 p.
16. BÂRSĂNESCU, Șt. *Politica culturii în România contemporană. Studii de pedagogie*. Iași: A. Țerec, 1937. 359 p.
17. *Istoria învățământului și a gândirii pedagogice în Moldova*. Coordonator și redactor responsabil CIBOTARU, T. Chișinău: Lumina, 1991. 331 p. ISBN 5-372-00457-6.
18. BURLACU, V. *Curs universitar la istoria românilor. Epoca contemporană. Partea I, 1918-1940*. Chișinău: S.n., 2016. 368 p. ISBN 978-9975-115-89-6.
19. AGRIGOROAIEI, I., PALADE, Gh. *Basarabia în cadrul României întregite, 1918-1940*. Chișinău: Universitas, 1993. 256 p. ISBN 5-362-00867-6.
20. ENCIU, N. *Populația rurală a Basarabiei în anii 1918-1940*. Chișinău: Epigraf, 2002. 270 p. ISBN 9975-903-55-x.
21. COJOCARU, G., E. *Integrarea Basarabiei în cadrul României (1918-1923)*. București: Semne, 1997. 270 p. ISBN 973-9318-29-0.
22. АНДРУС, О. Г. *Очерки по истории школ Бессарабии и Молдавской ССР в первой половине XX в.* Кишинев, 1952. 243 с.
23. КРАЧУН, Т. А. *Очерки по истории народного образования в Молдавской ССР*. Кишинев: Шкоала советикэ, 1950. 182 с.
24. БРЫСЯКИН, С. К. *Культура Бессарабии. 1918-1940*. Кишинев: Штиинца, 1978. 252с.
25. Arhivele Naționale ale Republicii Moldova (ANRM), Fond. 2108, inv.1, dos. 5.
26. ANRM, Fond. 2108, inv. 1, dos. 2.
27. ANRM, Fond. 66, inv. 1, dos. 132.
28. ANRM, Fond. 67, inv. 2, dos. 1.
29. ANRM, Fond. 1772, inv. 1, dos. 4.
30. ANRM, Fond. 1581, inv. 1, dos. 28.
31. Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), București, Fond. Președinția Consiliului de Miniștri (PCM), dos. 21/1921.
32. Monitorul oficial al României, nr 101 din 26 iulie 1924. Legea învățământului primar al statului și învățământului normal-primar. pp. 8602-8629. [online]. [citat 15.03.2017]. Disponibil:http://digitool.bibmet.ro:1801/view/action/singleViewer.do?dvs=1553371972854~45&locale=ru_RU&VIEWER_URL=/view/action/singleViewer.do?&DELIVERY_RULE_ID=10&application=DIGITool-3&forebear_coll=1574&frameId=1&usePid1=true&usePid2=true.

33. Monitorul oficial al României. Partea I-a, nr 105 din 15 mai 1928. Lege pentru învățământul secundar. pp. 3-23.
34. Codul învățământului primar, secundar, superior de NEGULESCU, P. ș.a. București: Pavel Suru, 1929. vol. I. 856 p.
35. GHIBU, O. Pe baricadele vieții: În Basarabia revoluționară (1917-1918): Amintiri. Chișinău: Universitas, 1992. 636 p. ISBN 5-362-01002-6.
36. HALIPPA, Pan. Povestea vieții mele. În: Patrimoniul. 1990, nr 1, p. 18. ISBN 5-368-03082-7.
37. DONICI, L. Revoluția rusă: /amintiri, schițe și impresii/. CIOFLEC, Romulus. Pe urmele Basarabiei... /note și impresii din revoluția rusească/. Chișinău: Universitas, 1992. 299 p. ISBN 5-362-00875-7.
38. ANRM, Fond. 2108, inv. 5, dos. 37.
39. PALADE, Gh. Aspecte privind naționalizarea învățământului în Basarabia după Unirea de la 1918. În: Analele științifice ale USM, vol. III. 2005, pp. 11-17.
40. ANRM, Fond. 2108, inv. 1, dos. 7.
41. ANRM, Fond. 2108, inv. 2, dos. 3.
42. În: Viața Basarabiei. 1922, nr 2, p. 11.
43. ANIC, București, Fond. PCM, dos. 29/1918.
44. NISTOR, I. Basarabia sub dominațiunea românească: La 20 de ani de la Unire. Cernăuți, 1938. 72 p.
45. Decret-Lege pentru înființarea și organizarea comitetelor școlare. În: Școala. 1921, nr 1-4, pp. 1-18.
46. POPOVSKI, N. Raport privitor la problema naționalizării școlilor secundare. În: Școala Basarabiei. 1920-1921, nr 4, p. 94.
47. ȚURCANU, I. Chișinăul în 1940. În: Patrimoniul. 1990, nr 1, p. 41-62
48. ANRM, Fond. 339, inv. 1, dos. 343, vol. 1.
49. Codul general al României. Întocmit de HAMANGIU, Cont. ș.a. 1931. vol. XIX.
50. ANIC, București, Fond. PCM, dos. 23/1921, vol. 2.

LISTA PUBLICAȚIILOR AUTORULUI TEZEI LA TEMA CERCETATĂ

1. Articole în diferite reviste științifice:

- 1.1. CREȚU Vasile. Contribuția comitetelor școlare la construcția localurilor de învățământ primar (I). În: ACTA ET COMMENTATIONES. Revistă științifică, Nr. 2 (11), 2017. Chișinău: Universitatea de Stat din Tiraspol, 2017. p. 199-207. ISSN 1857-0623 (Categorie C).
- 1.2. CREȚU Vasile. Obligatorietatea învățământului primar în Basarabia interbelică. În: Revista de Științe Socioumane, Nr. 1 (38), 2018. Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, 2018. p. 42-52. ISSN 1857-0119 (Categorie C).
- 1.3. CREȚU Vasile. Procesul de naționalizare a învățământului public din Basarabia în anii 1917-1921. În: Revista de Științe Socioumane, Nr. 1 (38), 2018. Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, 2018. p. 52-63. ISSN 1857-0119 (Categorie C).

1.2. în reviste din Registrul Național al revistelor de profil

- 1.2.1. CREȚU Vasile. Învățământul secundar din Basarabia în primii ani după Unire. În: Studia Universitatis Moldaviae. Seria Științe umanistice, Nr. 4(84), 2015. Chișinău: Universitatea de Stat din Moldova, 2015. p. 130-137. ISSN 1811-2668 (Categorie B).
- 1.2.2. CREȚU Vasile. Legislația românească în domeniul învățământului primar (1918-1940). În: AKADEMOS. Revista de știință, inovare, cultură și artă, Nr. 2 (49), 2018. Chișinău: Academia de Științe a Moldovei, 2018. p. 78-85. ISSN 1857-0461 (Categorie B).
- 1.2.3. CREȚU Vasile. Învățământul primar și secundar din Basarabia interbelică. Repere istoriografice. În: Revista de Istorie a Moldovei, nr. 2 (114) aprilie-iunie 2018. Chișinău: Institutul de Istorie. p. 123-132. ISSN 1857-2022 (Categorie B).

2. Articole în culegeri științifice recenzate:

2.1. CREȚU Vasile. Situația învățământului în Basarabia până la Unire și naționalizarea lui. În: Acta et Commentationes. Analele Universității de Stat din Tiraspol, vol. 1. Științe filologice, psihologice și social-politice. Chișinău: UST, 2003 (Tipogr. „Elan Poligraf”). p. 57-61. ISBN 9975-9777-4-X.

3. Materiale / teze la forurile științifice:

3.1. Conferințe internaționale în republică

3.1.1. CREȚU Vasile. Situația în domeniul învățământului în Basarabia de la 1812 până la Unire. În: Materialele conferinței științifice internaționale: „200 de ani de la geneza problemei Basarabiei. Aspecte social-politice, economice și culturale”. Chișinău: UST cu sediul la Chișinău, Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM, 2012. p. 21-27. ISBN 978-9975-76-093-5.

3.1.2. CREȚU Vasile. Construcția lăcașelor școlare secundare în Basarabia după Unire. În: Materialele conferinței științifice internaționale: „Republica Moldova între Est și Vest. Opțiunile tineretului la etapa actuală”. Chișinău: UST cu sediul la Chișinău, Catedra de Științe Sociale, 2013. p. 127-132. ISBN 978-9975-76-099-7.

3.1.3. CREȚU Vasile. Legislația română din perioada interbelică în domeniul învățământului secundar. În: Materialele conferinței științifice internaționale: „Tineretul și globalizarea. Probleme și oportunități”. Chișinău: UST cu sediul la Chișinău, Catedra de Științe Sociale, 2014. p. 98-104. ISBN 978-9975-76-125-3.

3.1.4. CREȚU Vasile. Legislația română în domeniul învățământului primar din perioada interbelică. În: Materialele conferinței științifice internaționale: „Evoluția mentalității tineretului în contextul integrării Moldovei în UE” dedicată aniversării de 85 de ani de la înființarea UST și a învățământului superior din Moldova. Chișinău: UST cu sediul la Chișinău, Catedra de Științe Sociale, 2015. p. 68-73. ISBN 978-9975-76-151-2.

3.1.5. CREȚU Vasile. Rolul organizațiilor social-politice în procesul de naționalizare a învățământului public în Basarabia (anul 1917). În: Materialele conferinței științifice internaționale: „Dialog intercultural polono-moldovenesc” culegere de studii, vol. 1. Chișinău: UST cu sediul la Chișinău, Catedra de Științe Sociale, Inst. de Asistență Soc. a Univ. Ped. din Cracovia-Polonia, Centrul de Istorie și Cultură Poloneză de la UST, 2017. p. 63-70. ISBN 978-9975-76-208-3.

3.2. Conferințe naționale

3.2.1. CREȚU Vasile. Aspecte ale dezvoltării învățământului primar din Basarabia (anii 1918 – 1940). În: Materialele conferinței științifice a UST „Valorificarea patrimoniului național în educație și instruire”. Chișinău: UST, 1996. p. 35-37.

3.2.2. CREȚU Vasile. Învățământul secundar din Basarabia anii (1918-1940). În: Materialele conferinței științifice a UST „Valorificarea patrimoniului național în educație și instruire”. Chișinău: UST, 1996. p. 41-43.

3.2.3. CREȚU Vasile. Evoluția învățământului public din Basarabia (1918-1940). În: Materialele conferinței științifico-metodice a UST „Învățământul universitar din Moldova la 70 ani”, vol. 1: Științe filologice, psihologice, pedagogice și social-politice. Chișinău: UST, 2000. p. 163-166.

3.2.4. CREȚU Vasile. Situația școlilor primare și secundare din Basarabia în primii ani după Unire. În: Materialele conferinței științifico-metodice a UST „Învățământul universitar din Moldova la 75 ani”, vol. 1: Științe filologice, psihologice, pedagogice și social-politice. Chișinău: UST, 2005. p. 49-51. ISBN 9975-9859-8-X.

3.2.5. CREȚU Vasile. Construcția localurilor de învățământ primar în Basarabia interbelică. În volumul: Reconstituiri Istorice. Civilizație, valori, paradigme, personalități. In honorem academician Valeriu Pasat. Ministerul Educației, Culturii și Cercetărilor al RM, Institutul de Istorie, Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”. Chișinău: 2018. p. 276-288. ISBN 978-9975-3183-9-6. 0.8 c.a.

ADNOTARE

Crețu Vasile. „Evoluția învățământului primar și secundar în Basarabia în anii 1918-1940”, teză de doctor în istorie, specialitatea 611.02. Istoria românilor (pe perioade). Chișinău, 2020.

Structura tezei: introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 239 de titluri, 150 de pagini de text de bază (până la Bibliografie), 8 tabele, 18 figuri. Rezultatele obținute sunt publicate în 22 lucrări științifice.

Cuvinte cheie: Basarabia, România, învățământ primar, învățământ secundar, rusificare, naționalizarea învățământului, Directoratul Instrucțiunii Publice, Ministerul Instrucțiunii Publice, legislația învățământului primar, legislația învățământului secundar, școli, comitete școlare, asociații învățătoarești.

Domeniul de studiu: Istoria românilor.

Scopul lucrării constă în analiza multiaspectuală a evoluției învățământului primar și secundar din Basarabia în anii 1918-1940 ca parte componentă a învățământului românesc.

Obiectivele: cercetarea gradului de studiere a învățământului primar și secundar, începând cu primele studii publicate în primul sfert al sec. al XX-lea și finalizând cu ultimele realizări științifice (analiza lucrărilor românești, din Basarabia, elaborate în perioada interbelică, a celor sovietice și post-sovietice); elucidarea procesului de naționalizare a învățământului primar și secundar, de pregătire a primelor cadre didactice pentru școlile primare și secundare; oglindirea reformelor în domeniul învățământului primar și secundar ce au fost îndeplinite în perioada interbelică; aprecierea rolului comitetelor școlare în procesul de edificare a localurilor de școli primare și secundare între anii 1918-1940.

Noutatea și originalitatea științifică a lucrării rezidă în valorificarea surselor documentare, în mare parte inedite, privind școala primară și secundară din Basarabia, care era absolut rusificată până în anul 1917, dar și studierea, sistematizarea izvoarelor arhivistice cu privire la primele acțiuni de naționalizare a școlii basarabene, întreprinse de autoritățile școlare și guberniale încă până la Unire.

Importanța teoretică. Sub aspect teoretic studiul este important prin faptul că revalorifică analiza și descrierea problemelor ce țin de învățământul primar și secundar din Basarabia interbelică, care au fost mai puțin cercetate, mai puțin elucidate sau interpretate unilateral, denaturate/falsificate (în perioada postbelică) prin prisma ideologiei sovietice. Teza contribuie la înțelegerea și conștientizarea trecutului istoric al Basarabiei din anii 1918-1940, la cunoașterea modului de organizare și activitate a sistemului educațional din perioada dată; care au fost, în domeniul respectiv, succesele obținute și neajunsurile.

Valoarea aplicativă a lucrării. Rezultatele cercetării pot fi valorificate la elaborarea lucrărilor privind învățământul primar și secundar în Basarabia interbelică, privind procesul de naționalizare a învățământului primar și secundar în anii 1917-1922. Rezultatele investigației pot fi utilizate la elaborarea manualelor școlare de Istorie a Românilor în gimnazii și licee, pot servi ca sursă de referință atât la scrierea tezelor de licență, de masterat și de doctorat, cât și la elaborarea cursurilor în domeniul învățământului.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele științifice ale investigației noastre au fost implementate în rapoarte și comunicări la 13 conferințe naționale și internaționale, axate pe problematica în cauză, în cursurile predate la UST, Facultățile de Filologie, Pedagogie etc.

АННОТАЦИЯ

Крецу Василе. «Эволюция начального и среднего образования в Бессарабии в 1918-1940 гг.», докторская диссертация по истории, специальность 611.02. История румын (по периодам). Кишинэу 2020.

Структура диссертации: введение, четыре главы, общие выводы и рекомендации, список литературы из 239 источников, 150 страниц основного текста, 8 таблиц, 18 фигур. Полученные результаты опубликованы в 22 научных работах.

Ключевые слова: Бессарабия, Румыния, начальное образование, среднее образование, русификация, национализация образования, Директорат Народного Образования, Министерство Народного Образования, законодательство начального образования, законодательство среднего образования, школы, учительские комитеты, педагогические ассоциации.

Область исследования: История румын.

Цель работы состоит в многоаспектуальном исследовании эволюции начального и среднего образования в Бессарабии в 1918-1940 гг., как составной части румынского образования.

Задачи: исследование степени изученности начального и среднего образования, начиная с ранних (первых) работ начала XX-го века и заканчивая последними научными достижениями (анализ румынских и бессарабских работ, разработанных в межвоенный период, также советских и постсоветских); изучение процесса национализации начального и среднего образования, исследование процесса подготовки первых учителей для начальных и средних школ; исследование реформ в области начального и среднего образования, которые были реализованы в межвоенный период; оценка роли школьных комитетов в процессе строительства начальных и средних школ в 1918-1940 гг.

Научная новизна и оригинальность работы заключается в использовании документальных источников, в основном неопубликованных, касающихся начальной и средней школы Бессарабии, которая была полностью русифицирована до 1917 года, а также в исследовании и систематизации архивных источников о первых действиях по национализации школ в Бессарабии, предпринятых школьными и губернскими администрациями еще до 1918 года.

Теоретическая значимость состоит в познании и понимании исторического прошлого Бессарабии в 1918-1940 годы, в основном, в отношении организации и деятельности системы образования в тот период, успехов и недостатков в данной области. Ее результаты, некоторые выводы и решения могут быть применены в истории образования Бессарабии, в частности, в описании эволюции социально-экономических и политических процессов, в целом.

Практическая значимость исследования. Результаты исследования могут быть использованы в написании работ в области начального и среднего образования Бессарабии в межвоенный период. Результаты исследования могут быть использованы при составлении школьных учебников по Истории Румын для гимназий и лицеев, могут служить в качестве справочного источника при написании дипломных, магистерских и докторских работ, а также для разработки курсов в области образования.

Внедрение научных результатов. Научные результаты нашего исследования были применены для представления сообщений и докладов на 13 национальных и международных конференциях по данной проблематике, а также в преподавании различных курсов в ТГУ на Филологическом и Педагогическом факультетах.

ANNOTATION

Vasile Crețu. „The Evolution of Primary and Secondary Education in Bessarabia in 1918-1940”, doctoral thesis in History, specialty 611.02. History of Romanians (by periods). Chișinău, 2020.

Thesis structure: Introduction, four chapters, general conclusions and recommendations, 239 titles of bibliography, 150 pages of basic text and 8 tables, 18 figures. The obtained results are published in 22 scientific papers.

Key-words: Bessarabia, Romania, primary education, secondary education, russification, nationalization of education, teacher training courses, Directorate of Public Instruction, Ministry of Public Instruction, primary education legislation, secondary education legislation, schools, school committees, teaching associations.

Field of study: History of Romanians.

Purpose and objectives of the research: the purpose of this paper is to analyze the multi-disciplinary evolution of the primary and secondary education in Bessarabia in the years 1918-1940 as part of the Romanian education.

Objectives: the research on the level of study of primary and secondary education starting with the first studies published at the beginning of the 20th century and ending with the latest scientific achievements (the analysis of the Romanian and Bessarabian works elaborated in the inter-war period, the Soviet and the post-Soviet ones); the elucidation of the process of nationalization of primary and secondary education, and the training of the first teachers for primary and secondary schools; the reflection of the reforms in the primary and secondary education that were carried out during the inter-war period; the appreciation of the role of the school committees in the process of building the primary and secondary schools between 1918 and 1940.

The scientific novelty and originality of the work consists in capitalizing on the documentary sources, largely unpublished, regarding the primary and secondary school in Bessarabia which was absolutely russified until 1917, as well as the study, systematization of the archival sources regarding the first actions of nationalization of the Bessarabian school undertaken by the school and Guberniyal authorities even until the Union.

The theoretical importance results from knowing and understanding the historical past of Bessarabia during 1918-1940, mainly the organization and activity of the educational system of that period, the achieved successes and the shortcomings in the respective field. Its results and certain findings and solutions can be proven in the history of Bessarabian education, in particular, and in describing the evolution of social, economic and political reform processes, in general.

Application value of the paper. The results of the research can be used in the elaboration of the works on primary and secondary education in the inter-war Bessarabia regarding the process of nationalization of the primary and secondary education in the years 1917-1922. The results of the investigation can be used in the elaboration of the history books of the Romanians for gymnasiums and high-schools and can serve as a reference source for writing Bachelor, Master and Doctoral theses, as well as for course elaboration in the field of education.

Implementation of scientific results. The scientific results of our investigation have been implemented by presenting reports and communications focused on the issue to 13 national and international conferences, and also at the courses taught at the Tiraspol State University, faculty of Filology, Pedagogy etc.

CREȚU VASILE

**EVOLUȚIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PRIMAR ȘI SECUNDAR
ÎN BASARABIA ÎN ANII 1918-1940**

611.02. ISTORIA ROMÂNILOR (PE PERIOADE)

Rezumatul tezei de doctor în științe istorice

Aprobat spre tipar: 14.11.2019

Formatul hârtiei: A5

Hârtie ofset. Tipar ofset.

Tiraj 60 ex.

Coli de tipar: 2,0

Comanda nr. 1706

Centrul Editorial-Poligrafic al UST
Str. Gh. Iablocikin 5, Chișinău, MD 2069